

Measuring the Relative Efficiency of Higher Education Institutions Using Data Envelopment Analysis: A Case Study

Samad
Borzooian*

Corresponding Author, Assistant Professor, Department of Educational Management and Planning, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Allameh Tabatabaie University, Tehran, Iran.
E-mail: borzooian@gmail.com

ABSTRACT

Public universities face the dual challenge of improving efficiency and enhancing the quality of services in the context of resource constraints. Accordingly, assessing the efficiency of higher education institutions has become one of the main priorities for educational policymakers and planners. The main objective of the present study is to evaluate the relative efficiency of the faculties of a large public university in the domain of research activities. This research adopts a descriptive-analytical method with a linear programming approach, based on the Data Envelopment Analysis (DEA) technique. The super-efficiency of research activities across faculties was calculated using the AP-SBM-V model. The model inputs include the standardized number of faculty members, the percentage of faculty holding the ranks of lecturer and assistant professor, the percentage of undergraduate students, and per capita research funding (grants) allocated to faculty members. The outputs consist of standardized counts of research articles, books, conferences, and per capita research publications by faculty members. Based on the selected inputs and outputs, the required data were collected for each faculty (DMU) from reliable statistical sources. Using DEA-Solver software and selecting the super-efficiency model, the efficiency score and ranking of nine faculties were calculated. The results of the software output were analyzed to assess the research performance efficiency of the faculties. The findings indicate that out of nine faculties, eight achieved super-efficiency scores greater than one, while one faculty had a score less than one. To examine the effect of each input and output on faculty efficiency, a sensitivity analysis was also conducted, and practical recommendations were provided based on optimal computational values. The results of this study can be used for allocating research budgets among faculties based on efficiency considerations.

Keywords: Performance evaluation, faculties, Data Envelopment Analysis, super-efficiency, sensitivity analysis

Cite this Article: Borzooian, S. (2026). Measuring the Relative Efficiency of Higher Education Institutions Using Data Envelopment Analysis: A Case Study. *Educational Leadership Research*, 10(37), 1-49. <https://doi.org/10.22054/JRLAT.2025.86144.1857>

© 2016 by Allameh Tabataba'i University Press
Publisher: Allameh Tabataba'i University Press

Extended Abstract

Introduction

Public universities worldwide operate in an environment characterized by escalating demands for high-quality educational services and stringent limitations on financial and human resources. This dual pressure necessitates a paradigm shift towards operational excellence and efficient resource management. Consequently, the performance evaluation of Higher Education Institutions (HEIs) has emerged as a cornerstone of strategic planning and educational policymaking. Universities, as complex multi-product organizations, utilize diverse inputs—such as academic staff, students, and funding—to produce a variety of outputs, including graduates, research publications, and societal impact. Measuring their efficiency, however, is challenging due to the difficulty of assigning monetary value to these diverse inputs and outputs. The primary objective of this research is to conduct a rigorous assessment of the relative research efficiency of the faculties within a large public university. Moving beyond simple performance indicators, this study adopts a holistic approach to identify not only efficient and inefficient units but also to rank all faculties comprehensively, including those operating at the efficiency frontier. By doing so, it provides actionable insights for optimizing resource allocation, particularly research budgets, and serves as a model for evidence-based management in the higher education sector.

Research Questions

1. What are the relative super-efficiency scores of the different faculties within the case study university when evaluated based on their research activities?
2. How can these faculties be ranked, and which ones can be identified as benchmarks or references for inefficient units?
3. What are the optimal levels of inputs and outputs for each faculty to achieve efficiency, and what are the specific surpluses in inputs and shortfalls in outputs for the inefficient ones?
4. How sensitive are the efficiency scores and rankings to changes in the selected input and output variables?
5. How can the computed super-efficiency scores be operationalized to inform the equitable and performance-based allocation of centralized research funding among the faculties?

Literature Review

The conceptual framework of this study is rooted in Farrell's (1957) theory of efficiency, which decomposes economic efficiency into technical and allocative components. Technical Efficiency reflects the ability of a unit to obtain maximal output from a given set of inputs, while Allocative Efficiency refers to the optimal combination of inputs and outputs given their respective prices. This research focuses specifically on technical efficiency as its core metric. For measurement, the non-parametric Data Envelopment Analysis (DEA) technique, introduced by Charnes, Cooper, and Rhodes (1978), was selected. DEA is a linear programming methodology that constructs an empirical production frontier based on the best-performing Decision-Making Units (DMUs)—in this case, the faculties. The relative efficiency of each DMU is measured by its distance from this frontier. DEA is particularly suited to the HEI context due to its ability to handle multiple inputs and outputs simultaneously without requiring a pre-specified functional form or subjective weight assignments.

The literature review confirms DEA's dominance in HEI efficiency studies. Global research has applied DEA to evaluate universities in countries including the UK, Australia, Spain, China, and Turkey. These studies commonly employ inputs like faculty numbers, financial resources, and student enrollments, and outputs such as publications, graduate counts, and research income. A key methodological challenge in classic DEA models (CCR and BCC) is the inability to rank efficient units, as all frontier DMUs receive a score of 1.0. To overcome this, this study employs the Super-Efficiency model (Andersen-Petersen model), which allows efficient units to be scored above 1.0, enabling a complete ranking. Previous studies in Iran have also utilized DEA for university assessment, but this research distinguishes itself by applying the super-efficiency AP-SBM-V (Slack-Based Measure with Variable Returns to Scale) model specifically for intra-university faculty-level analysis and linking the results directly to a practical budgetary allocation mechanism.

Methodology

This applied research adopts a descriptive-analytical design. Data were collected through a documentary survey of the university's official performance reports for the 2022-2023 and 2023-2024 academic years. The population and sample consist of nine faculties and research centers

within the university. The DEA model was constructed with four inputs and four outputs, selected based on theoretical relevance and data availability. Inputs: (1) Standardized Number of Faculty Members: Weighted by academic rank; (2) Percentage of Faculty with Lecturer/Assistant Professor Ranks; (3) Percentage of Undergraduate Students and Standardized Per Capita Research Funding: A composite of grant, thesis, and teaching allowance budgets per faculty member. Outputs: (1) Standardized Article Count: Weighted by type; (2) Standardized Book Count; (3) Standardized Conference/Event Index and (4) Per Capita Scientific-Research Articles.

Given the number of DMUs (9) and variables (8), which satisfies the rule of thumb for DEA application, the standard CCR and BCC models were bypassed in favor of the AP-SBM-V super-efficiency model. This model provides a more discriminative analysis and facilitates a full ranking. Data analysis was performed using DEA-Solver software.

Results

Descriptive Statistics: The initial analysis revealed significant variation among the faculties across all input and output variables. For instance, the standardized faculty member count ranged from 7.3 to 23.5 per 100 students, and per capita research funding varied from 1.51 to 3.50 billion Rials. This heterogeneity confirmed the necessity of a relative efficiency measurement approach like DEA.

Efficiency Scores and Ranking: The super-efficiency model yielded a complete ranking of the nine faculties. The key findings were:

- Eight faculties were identified as efficient, with super-efficiency scores greater than 1.
- One faculty (Faculty #5) was identified as inefficient, with a score of 0.5824.
- Faculty #3 was the top performer with a remarkable super-efficiency score of 2.9483, followed by Faculty #9 (1.3732) and Faculty #7 (1.2590).
- The model identified specific reference sets for each faculty. For example, to improve its efficiency, the inefficient Faculty #5 should benchmark itself against a combination of 60% of Faculty #1 and 40% of Faculty #3.

Input Excess and Output Shortfall: The DEA model pinpointed precise areas for improvement. For instance, Faculty #1 was found to have an excess of 2.74 standardized faculty members, a 4.7% surplus

in undergraduate students, and a 45-million Rial excess in per capita funding, alongside a shortfall of 0.28 in standardized articles.

Sensitivity Analysis: A thorough sensitivity analysis was conducted by systematically removing each input and output variable. The results demonstrated the relative impact of each variable:

- The most negatively impactful input was the "Standardized Number of Faculty Members, " whose removal caused an average efficiency score decrease of 14.07%.
- The most negatively impactful output was the "Standardized Conference/Event Index, " leading to an average decrease of 9.37%.
- Conversely, removing the "Percentage of Undergraduate Students" had a slightly positive average effect (+2.75%), suggesting its lesser critical role in driving research efficiency in this specific context.

Budget Allocation Model: A key application of the results was the development of a formula for allocating research budgets. The super-efficiency scores were normalized using the fourth stage of the numerical taxonomy method, resulting in coefficients between 0 and 1. By adding 1 to these coefficients, a final "allocation coefficient" was derived for each faculty, which was then used to determine their share of the centralized research budget, directly linking performance to funding.

Discussion and Conclusion

This study successfully demonstrates the potent application of the super-efficiency DEA model in diagnosing and enhancing the research performance of academic faculties. The findings move beyond a simple binary classification of efficient/inefficient units, providing a granular, rank-ordered list that highlights performance disparities even among top performers. The identification of specific input surpluses and output shortfalls for each faculty offers a clear, actionable roadmap for improvement. For example, the results suggest that some faculties are over-resourced in terms of faculty-to-student ratios or funding, while others need to focus on increasing specific types of research output, such as high-quality publications or participation in international conferences.

The sensitivity analysis provides invaluable strategic insights for university leadership. The strong negative impact of the "faculty

member" variable implies that simply increasing staff numbers is not a panacea for research performance; instead, the composition, quality, and productivity of existing staff are more critical. Similarly, the significant role of the "conference/event" index underscores the importance of academic engagement and knowledge dissemination beyond traditional publications. Ultimately, this research bridges the gap between theoretical efficiency analysis and practical resource management. The proposed budget allocation model, grounded in objective, data-driven efficiency scores, promotes transparency, fairness, and a performance-oriented culture. It incentivizes faculties to optimize their resource utilization and align their activities with institutional research goals. For policymakers, this approach offers a replicable framework for enhancing the overall efficiency of the higher education system, ensuring that scarce public resources are channeled to where they can yield the greatest research return. In an era of rapid technological advancement and economic constraints, such evidence-based management is not just beneficial but essential for the sustainable development of higher education.

سنجش کارایی نسبی مؤسسات آموزش عالی با استفاده از تکنیک تحلیل پوششی داده‌ها (یک مطالعه موردی)

نویسنده مسئول، استادیار گروه مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران. رایانامه: borzooian@gmail.com

صمد برزویان *

چکیده

دانشگاه‌های دولتی با چالش بهبود کارایی و ارتقاء کیفیت خدمات در شرایط محدودیت منابع مواجه‌اند، ازاین‌رو سنجش کارایی مؤسسات آموزش عالی امروزه یکی از اولویت‌های اصلی سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان آموزشی است. هدف اصلی پژوهش حاضر، سنجش کارایی نسبی دانشکده‌های یک دانشگاه بزرگ دولتی در حوزه فعالیت‌های پژوهشی است، روش این پژوهش توصیفی-تحلیلی با رویکرد برنامه‌ریزی خطی مبتنی بر تکنیک تحلیل پوششی داده‌ها است که کارایی برتر فعالیت‌های پژوهشی دانشکده‌ها بر اساس مدل AP-SBM-V محاسبه شده است. ورودی‌های مدل شامل تعداد اعضای هیئت علمی معیار، درصد اعضای هیئت علمی با مرتبه مربی و استادیار، درصد دانشجویان کارشناسی و سرانه پژوهشی (گرنه) اعضای هیئت علمی، و خروجی‌های آن تعداد مقاله معیار، تعداد کتاب معیار، تعداد همایش معیار و سرانه مقالات اعضای هیئت علمی است. بر اساس ورودی‌های و خروجی‌های انتخابی به تفکیک دانشکده‌ها (DMUs) داده‌های موردنیاز از منابع آماری معتبر گردآوری و به کمک نرم‌افزار DEA-Solver و انتخاب مدل کارایی برتر، رتبه و ضریب کارایی تعداد ۹ دانشکده محاسبه گردید و بر اساس خروجی‌های نرم‌افزار وضعیت کارایی فعالیت‌های پژوهشی دانشکده‌ها مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. نتایج به‌دست آمده نشان می‌دهد، از ۹ دانشکده، تعداد هشت دانشکده با ضریب کارایی بیشتر از یک و یک دانشکده با ضریب کارایی کمتر از یک شناسایی شدند. به‌منظور بررسی تأثیر هر یک از ورودی‌ها و خروجی بر کارایی دانشکده‌ها، تحلیل حساسیت نیز انجام گردید و پیشنهادهای کاربردی بر اساس مقادیر بهینه محاسباتی ارائه شده است. نتایج پژوهش می‌تواند برای تخصیص اعتبارات پژوهشی بین دانشکده‌ها مورد استفاده قرار گیرد.

کلیدواژه‌ها: ارزیابی عملکرد، دانشکده‌ها، تحلیل پوششی داده‌ها، کارایی برتر، تحلیل حساسیت

استناد به این مقاله: برزویان، صمد. (۱۴۰۵). سنجش کارایی نسبی مؤسسات آموزش عالی با استفاده از تکنیک تحلیل پوششی داده‌ها (یک مطالعه موردی). پژوهش‌های رهبری آموزشی، ۱۰(۳۷)، ۴۹-۱.

<https://doi.org/10.22054/JRLAT.2025.86144.1857>

© ۲۰۱۶ دانشگاه علامه طباطبائی

ناشر: دانشگاه علامه طباطبائی

مقدمه

دانشگاه‌های دولتی در سراسر جهان تحت فشار فزاینده‌ای برای بهبود کارایی و ارائه خدمات با کیفیت قرار دارند (Alvarez-Sánchez et al., 2023; Duan, 2019). دولت‌ها نیز برای ارتقاء و حفظ کیفیت خدمات آموزشی و در عین حال کاهش منابع عمومی اختصاص یافته به این حوزه، با چالش روبرو هستند (Segovia-Gonzalez et al., 2020). مؤسسات آموزش عالی ناگزیر به بهینه‌سازی و استفاده کارا از منابع محدود موجود و حفظ پویایی خدمات ارائه شده هستند (Alvarez-Sánchez et al., 2023). این روند، توجه روزافزون تحقیقات را به مدیریت کارایی دانشگاه‌ها را در سطح جهانی نشان می‌دهد (Alvarez-Sánchez et al., 2023; Wolszczak-Derlacz, 2017). با توجه به مراتب فوق و نقش مهم دانشگاه‌ها در پیشرفت‌های فناوری و اقتصادی جامعه (Ma et al., 2021)، سنجش و اندازه‌گیری کارایی دانشگاه‌ها، از اهمیت حیاتی برخوردار است (Kuah & Wong, 2011). اندازه‌گیری کارایی همواره مورد توجه مدیران، برنامه ریزان و محققان بوده است تا از این رهگذر، زمینه استفاده حداکثری را از منابع محدود فراهم نمایند. مفهوم کارایی از دیدگاه‌های مختلف با اشکال گوناگونی تعریف می‌شود که در کل، معنی مشترکی دارند؛ از یک سو کارایی مفهومی نسبی بوده و مقایسه بین عملکرد واقعی و عملکرد ایده آل را نشان می‌دهد (یوسفی حاجی آباد، ۱۳۹۵) و از سوی دیگر تلف نکردن منابع است که از ستانده کل به نهاده کل به دست می‌آید (هاشمی و همکاران، ۱۳۸۸). Farrell (1957)، که بنیان نظریه کارایی را بنا نهاد، سه معیار برای سنجش کارایی معرفی کرده است: کارایی فنی، کارایی تخصیصی و کارایی اقتصادی. ترکیب کارایی فنی و کارایی تخصیصی، کارایی اقتصادی را تشکیل می‌دهد (Kosor, 2013; Samsubar, 2000; Mahmudi et al., 2014; Coelli et al., 2002). کارایی فنی، به تولید حداکثر میزان خروجی از یک مجموعه ورودی مشخص با فناوری ثابت اشاره دارد (Devine et al., 1985). کارایی تخصیصی (یا کارایی قیمتی)، به توانایی ترکیب ورودی‌ها و خروجی‌ها در نسبت‌های بهینه با توجه به قیمت‌های موجود اشاره می‌نماید و بر اساس هدف رفتاری واحد تولیدی اندازه‌گیری می‌شود. کارایی اقتصادی، به ارزش (به جای مقادیر فیزیکی) تمام ورودی‌های استفاده شده در تولید یک خروجی معین مرتبط است. تولید یک خروجی معین از نظر اقتصادی کارآمد است اگر هیچ راه دیگری برای تولید خروجی با استفاده از ارزش کل کمتری از ورودی‌ها وجود نداشته باشد.

دانشگاه‌ها با استفاده از ورودی‌های متنوع، خروجی‌های متعددی تولید می‌کنند (Johnes & Tone, 2017). ساختار پیچیده و قابل توجه دانشگاه، ارزیابی نحوه تخصیص منابع عمومی و سنجش کارایی مؤسسات آموزش عالی را به فعالیتی دشوار تبدیل می‌کند (Fuentes et al., 2016)، زیرا تعیین ارزش پولی برای ورودی‌ها و خروجی‌ها چالش‌برانگیز است (Kuah & Wong, 2011). بررسی ادبیات جهانی مربوط به سنجش و ارزیابی کارایی در نظام‌های دانشگاهی بین سال‌های ۱۹۹۷ تا ۲۰۱۹ نشان می‌دهد که بیش از ۵۰ درصد مقالات از مدل‌های تحلیل پوششی داده‌ها^۱ (DEA) برای تخمین کارایی استفاده کرده‌اند (Ferro & D'elia, 2020). مدل DEA یک تکنیک غیرپارامتری برنامه‌ریزی خطی است که توسط چارنز، کوپر و رودز معرفی شد و کارایی هر واحد تصمیم‌گیری^۲ (DMU) را اندازه‌گیری می‌کند (Charnes et al., 1978). با توجه به اهمیت و ضرورت ارزیابی عملکرد دانشگاه‌ها و لزوم یافتن یک مدل دقیق، DEA در حال حاضر به‌عنوان شناخته‌شده‌ترین، قدرتمندترین و پرکاربردترین روش ارزیابی در زمینه‌های مختلف شناخته می‌شود و می‌تواند برای دانشگاه‌ها نیز مناسب باشد (Foladi et al., 2020). بدون شک، روش DEA در مطالعات مدیریت کارآمد مورد تأیید است، زیرا رویکردی تجربی در ارزیابی واحدهایی با ورودی‌ها و خروجی‌های متعدد دارد که یک ویژگی مشترک در فعالیت‌های انجام شده توسط مؤسسات آموزش عالی^۳ است (Wolszczak-Derlacz, 2017). مطالعات اخیر بر پیشرفت‌های متعدد در کاربرد این تکنیک تأکید می‌کنند و به بررسی تعامل بین تحلیل کاربردی و پیشرفت روش‌شناختی می‌پردازند که به اندازه‌گیری کارایی در فرآیندهای اداری و ارزیابی اثربخشی در مؤسسات، با تمرکز ویژه بر بخش آموزش، کمک می‌کند (Alvarez-Sánchez et al., 2017; Wolszczak-Derlacz, 2023). بسیاری از آن‌ها که به دنبال بهبود دقت اندازه‌گیری کارایی دانشگاه‌ها هستند، بر لزوم بهبود این تکنیک با وارد کردن متغیرهای جدید و گسترش بررسی‌ها به سایر مؤسسات، کشورها و مناطق تأکید می‌کنند (Ghasemi et al., 2020; Hammes et al., 2020; Navas et al., 2020). بیشتر مطالعات در زمینه اندازه‌گیری کارایی دانشگاه‌ها منابع مالی، پرسنل، زیرساخت، هیئت علمی، دانشجویان، فناوری و غیره را به‌عنوان ورودی در نظر می‌گیرند تا خروجی‌های آموزشی (فارغ‌التحصیلان) و خروجی‌های

¹ Data Envelopment Analysis

² Decision Making Units

³ Higher Education Institutions (HEI)

پژوهشی (انتشارات یا درآمد پژوهشی) تولید کنند، و برخی از مطالعات خروجی‌های مأموریت سوم^۱ مانند حق اختراع را نیز در نظر می‌گیرند (Fernandes & Singh, 2022; Lee & Johnes, 2024). ورودی‌ها باید به خوبی مدیریت شوند تا اطمینان حاصل شود که دانشگاه‌ها به خروجی مطلوب دست می‌یابند که از آموزش فارغ‌التحصیلان واجد شرایط تا تولید تحقیقات نوآورانه و تأثیرات اجتماعی گسترده‌تر متغیر است. با این حال، تبدیل ورودی‌ها به خروجی‌ها در دانشگاه‌ها یک فرآیند پیچیده و چندوجهی است. علاوه بر این، ورودی‌هایی که دانشگاه‌ها مدیریت می‌کنند همگن نیستند، همانطور که خروجی‌ها نیز همگن نیستند، و این امر فرآیند تبدیل این منابع به محصولات را به یک فعالیت چالش برانگیزتر تبدیل می‌کند. علی‌رغم اینکه روش DEA دارای محدودیت‌هایی است، اما سنجش کارایی و رتبه‌بندی دانشگاه‌ها با استفاده از این روش، به طور گسترده مورد توجه قرار گرفته، که استفاده صحیح از آن می‌تواند بینش‌های ارزشمندی در مورد عملکرد مؤسسات آموزش عالی ارائه دهد (Nazarko, 2010). روش تحلیل پوششی داده‌ها تنها روشی است که به راحتی امکان تخمین مدل‌های چندین ورودی و خروجی را بدون نیاز به تجمیع متغیر وابسته فراهم می‌کند و امکان شناسایی واحدهای مرجع و میزان کمبود و مازاد را برای واحدهایی که نسبتاً ناکارآمد در نظر گرفته می‌شوند، فراهم می‌کند (Hollingsworth & Peacock, 2021; Labijak-Kowalska & Kadziński, 2008). با این حال، DEA ابزاری را برای بررسی نقاط قوت و ضعف مؤسسات آموزش عالی، توزیع بودجه بین واحدهای سازمانی و مقیاس بهینه این واحدها فراهم می‌کند که نشان دهنده یک ابزار مهم در ارزیابی کارایی دانشگاه‌ها از دیدگاه‌های متعدد است (Nazarko & Šaparauskas, 2014). مؤسسات آموزش عالی به عنوان یک واحد اقتصادی در تولید نیروی کار ماهر (فارغ‌التحصیلان)، گسترش و توسعه فعالیت‌های پژوهشی و سایر مأموریت‌های خود، می‌توانند کارایی تولیدی خود را با بهبود کارایی فنی، همراه با پیشرفت تکنولوژیکی و افزایش بازده نسبت به مقیاس، ارتقاء دهند. کارایی فنی شامل ارزش افزوده در مؤسسات آموزشی به عنوان خروجی سیستم آموزشی است (López-Matín & Gáviria, 2016)؛ بنابراین، مانند بسیاری از مطالعات دیگر (Figurek et al., 2019; Mahmudi et al., 2014; Nazarko & Šaparauskas, 2019) در این پژوهش از کارایی فنی به عنوان معیاری برای سنجش کارایی دانشکده‌های

^۱ Third Mission

مؤسسات آموزش عالی در ایران و مقایسه کارایی بین آنها با استفاده از امتیاز تخمینی کارایی استفاده شده است. علاوه بر آن ضرایب کارایی برتر محاسبه شده به عنوان ابزاری برای تخصیص اعتبارات پژوهشی بین دانشکده‌ها بکار گرفته شده است.

به طور کلی دو رویکرد پارامتریک و ناپارامتریک برای سنجش کارایی و عملکرد وجود دارد. رویکرد پارامتریک شامل روش رگرسیون حداقل مربعات و رویکرد تحلیل مرزی تصادفی^۱ است. روش‌های پارامتری شامل برآورد یک تابع اقتصادی مانند تابع تولید، تابع هزینه یا تابع سود است و امتیازات کارایی از طریق باقی مانده‌ها یا متغیرهای مجازی استخراج می‌شود. در تحلیل مرزی پارامتری، فناوری یک واحد تصمیم‌گیری (DMU) توسط یک فرم تابعی خاص که خروجی آن را به عوامل ورودی مرتبط می‌کند، مشخص می‌شود. روش‌های ناپارامتری شامل حل برنامه‌های خطی است که در آن یک تابع هدف داده‌های مشاهده شده را پوشش می‌دهد و سپس امتیازات کارایی با اندازه‌گیری فاصله یک مشاهده از «مرز» یا نقطه کارایی به دست می‌آید. بیشترین استفاده از تکنیک‌های ناپارامتریک، روش تحلیل پوششی داده‌ها است روش تحلیل پوششی داده‌ها (DEA)، که توسط Charnes و همکاران (1978) توسعه داده شد، یکی از پرکاربردترین روش‌های ناپارامتری در اندازه‌گیری کارایی است. از مزیت‌های کلیدی این روش نسبت به سایر روشها، قابلیت بکارگیری و استفاده از آن در وضعیت‌هایی است که چندین نهاد و چندین ستانده وجود دارد، که این وضعیت در آموزش عالی حاکم است. (Johnes, 2006).

یک ایراد مهم روش‌های پارامتری این است که آن‌ها یک فرم تابعی خاص را معرفی و در نظر می‌گیرند، که شکل مرز کارایی را از پیش تعیین می‌کند. اگر فرم تابعی مشخص نشود، تخمین کارایی ممکن است با سوگیری قابل توجهی مواجه شود؛ بنابراین، به عنوان مناسب‌ترین روش اندازه‌گیری کارایی در آموزش عالی، این مطالعه از روش ناپارامتری و تکنیک DEA برای محاسبه امتیازات کارایی استفاده کرده است، مطابق نتایج مطالعات (Begum et al., 2011; Krasachat, 2002; Hoque & Islam, 2015; Rayhan, 2012) پژوهشگران، روش DEA یک الگوریتم بهینه‌سازی بر اساس برنامه‌ریزی ریاضی ایجاد می‌کند تا مجموعه‌ای از واحدهای تصمیم‌گیر کارا را توصیف کرده و سپس تخمین‌هایی از کارایی برای مشاهدات ناکارا براساس میزان فاصله آن‌ها از واحدهای کارا تر ارائه دهد، .

¹ Stochastic Frontier Analysis(SFA)

(Salerno, 2003) با استفاده از روش DEA، می‌توان رابطه بین خروجی و ورودی را برای توصیف کارایی درموسسات آموزشی تعیین کرد (Figurek, et al., 2019). این روش توانایی اندازه‌گیری کارایی واحدهای تصمیم‌گیری با ورودی‌ها و خروجی‌های متعدد را بدون تعیین وزن اولیه برای آن‌ها دارد، نیازی به مشخص کردن فرضیاتی درباره فرم تابعی ندارد، قادر به کشف روابط پنهان است، و می‌تواند با هر نوع سنجش ورودی-خروجی به کار گرفته شود. همچنین، منبع ناکارایی را برای هر واحد ارزیابی شده تحلیل و کمی‌سازی می‌کند. از آنجا که نتایج DEA می‌توانند اطلاعات ارزشمندی برای مدیریت مؤسسات آموزش عالی ارائه دهند، این روش در اندازه‌گیری کارایی در بخش آموزش عالی به کار گرفته شده است (Nazarko & Šaparauskas, 2014). این روش در مطالعات مقایسه‌ای کارایی در بخش‌های مختلف در سراسر جهان جایگاه مهمی دارد که با هدف تحقیق سنجش کارایی مؤسسات آموزش عالی (دانشگاه‌ها، دانشکده‌ها، گروه‌های آموزشی و ...) همخوانی دارد.

در فعالیت‌های خدماتی از قبیل دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی که خروجی‌های متنوعی دارند امکان به کارگیری روشهای پارامتریک وجود ندارد به همین دلیل برای ارزیابی کارایی واحدهای آموزشی از تحلیل پوششی داده‌ها که یک روش برنامه‌ریزی خطی است، استفاده می‌شود. در این روش حد استاندارد تعریف نمی‌شود بلکه ملاک ارزیابی واحدهای تصمیم‌گیرنده‌ای است که با دریافت ورودی‌ها شامل $(x_1, x_2, \dots, x_n)$ ، خروجی‌هایی مانند $(y_1, y_2, \dots, y_s)$ را تولید می‌کند. اولین گام در استفاده از تکنیک تحلیل پوششی داده‌ها، انتخاب واحدهای تصمیم‌گیری همگن است. به واحدهای تصمیم‌گیری را که عمل مشابه انجام می‌دهند و با دریافت ورودی‌های مشابه، خروجی‌های مشابه تولید می‌کنند؛ مانند شعبات یک بانک، مدارس یک منطقه، دانشکده‌های یک دانشگاه، واحد‌های تصمیم‌گیری متجانس یا همگن می‌گویند. از آنجائیکه تعیین تابع تولید مرزی برای واحدهای تصمیم‌گیری (دانشکده‌ها، ...) در عمل مشکل است، در روش تحلیل پوششی داده‌ها واحدهایی که بالاترین نسبت ستانده به نهاده را داشته باشند، تعیین کننده مرز کارایی هستند. از سوی دیگر ورودی‌ها و خروجی‌ها دارای اهمیت یکسانی نیستند و ضروری است براساس میزان اهمیتی که دارند وزن‌دهی شوند. این ویژگی از با ارزشترین توانمندیهای تحلیل پوششی داده‌ها در مقایسه با سایر روشها محسوب می‌شود (آذر و صفری، ۱۳۸۳).

با توجه به مراتب فوق وهدف اصلی این مقاله، یعنی ارزیابی عملکرد واندازه گیری کارایی نسبی مؤسسات آموزش عالی در حوزه فعالیت های پژوهشی، در این پژوهش سعی شده است، کارایی نسبی برتر^۱ فعالیت های پژوهشی دانشکده ها با استفاده از تکنیک های آماری-ریاضی محاسبه گردد. باتوجه به ویژگی های فعالیت های پژوهشی دانشکده ها، در این پژوهش از روش ناپارامتریک تحلیل پوششی داده ها^۲ استفاده شده است. در ادامه ابتدا مروری بر مبانی نظری و تجربی موضوع شده که در آن مفهوم کارایی در این پژوهش، همچنین به کاربردهای روش تحلیل پوششی داده ها در ارزیابی کارایی به صورت عمومی و ارزیابی عملکرد بخش آموزش بطورخاص پرداخته، سپس به طور مختصر مدل های اندازه گیری کارایی مؤسسات آموزشی معرفی شده و با اندازه گیری ورودی ها و خروجی ها و انتخاب مدل مناسب، کارایی برتر دانشکده ها محاسبه شده است، بعد از آن نتایج استخراج شده از نرم افزار DEA Solver در دو بخش توصیفی و تحلیلی تبیین شده است. بخش آخر به بحث و نتیجه گیری موضوع پژوهش اختصاص یافته است.

مبانی نظری وپیشینه تجربی پژوهش

مفهوم کارایی

همانطور که بیان شد کارایی به معنی استفاده بهینه از منابع و امکانات به منظور تولید کالا و خدمات مورد نظر است و از نسبت خروجی به ورودی به صورت ذیل محاسبه می شود.

$$\text{کارایی} = \frac{\text{خروجی}^3}{\text{ورودی}^4}$$

فرض می شود n واحد تصمیم گیری^۶ (DMU) وجود دارد، با $DMU_j = (x_j, y_j); (j=1, 000, n)$ نشان داده می شود؛ بنابراین هر واحد تصمیم گیری با بکارگیری n ورودی (x_j) ، تعداد n خروجی (Y_j) را تولید می کند. به نحوی که $x_j \in R^m$ ، $x_j \geq 0$ ، $x_j \neq 0$ و $(j=1, 000, n)$ نشان دهنده بردار ورودی و $y_j \in R^m$ ، $y_j \geq 0$ ، $y_j \neq 0$ و $(j=1, 000, n)$ نشان دهنده بردار خروجی است.

^۱ Super-efficiency

^۲ Data envelopment analysis (DEA)

^۳ Output

^۴ Input

^۵ Efficiency

^۶ Decision Making Units

بنابراین کارایی یک واحد تصمیم‌گیری (O) نسبت مجموع وزنی خروجی‌ها^۱ به مجموع وزنی ورودی‌ها^۲ که عبارت است از:

$$EO = \frac{u_1 y_{1o} + \dots + u_1 y_{so}}{v_1 x_{1o} + \dots + v_m x_{mo}}$$

کارایی نسبی، از تقسیم اندازه کارایی هر واحد تصمیم‌گیری مورد ارزیابی به بزرگترین ضریب کارایی آنها حاصل می‌شود؛ بنابراین اندازه کارایی نسبی هر واحد، همواره کوچکتر یا مساوی یک بوده و حداقل یک واحد دارای کارایی نسبی برابر یک خواهد بود.

تحلیل پوششی داده‌ها در ارزیابی کارایی

تحلیل پوششی داده‌ها، یک روش‌شناسی غیرپارامتری است که برای ارزیابی کارایی نسبی واحدهای تصمیم‌گیری (DMU) که چندین ورودی را به چندین خروجی تبدیل می‌کنند، استفاده می‌شود (Ferreira & Gomes, 2020). این روش که مبتنی بر مدل‌های ریاضی برنامه‌ریزی خطی است، یک مرز کارایی ایجاد می‌کند که عملکرد DMU ها در برابر آن ارزیابی می‌شوند. ارزش اصلی DEA در توانایی آن برای ارزیابی کارایی DMU ها به صورت جامع است، با در نظر گرفتن ورودی‌ها و خروجی‌های متعدد بدون نیاز به تعیین یک شکل تابعی از پیش تعیین شده بین آنها (Flegl et al., 2023). برخلاف روش‌های پارامتری، مانند رگرسیون خطی، که نیازمند یک فرض صریح در مورد رابطه بین متغیرها هستند، DEA به داده‌ها اجازه می‌دهد تا «خود گویای خود باشند»، و کارآمدترین واحدهای فعال در مرز کارایی را شناسایی می‌کند (Wyszynski, 2024). در ادبیات علمی، DEA به طور گسترده‌ای برای ارزیابی کارایی سازمان‌ها و مؤسسات مورد استفاده قرار گرفته است، از جمله بیمارستان‌ها (Pereira et al., 2021; Hajiagha et al., 2023; Zubir et al., 2024)، فرودگاه‌ها (Özsoy & Örkücü, 2021; Zeng et al., 2024)، بانک‌ها (Li et al., 2022)، دولت‌های محلی (Ryan et al., 2025; Ullah et al., 2023; Karagiannis & Kourtzidis, 2021; Yin et al., 2021)، سازمان‌های ورزشی (Guzmán-Raja & Guzmán-Raja, 2021; Nazarko, et al., 2024)، آموزش (Gökgöz & Yalçı, 2022; Wyszynski, 2024)، صنایع (Abbot & Doucouliagos, 2003; Athanassopoulos & Shale, 1997; Avkiran, 2001; Breu & Raab, 1994; Fandel, 2007; García-Aracil, 2013; Johnes, 2006).

¹ Weighted Sum of Outputs

² Weighted Sum of Inputs

Major,) دادگاهها (McMillan & Datta 1998; Nazarko & Šaparauskas 2014)، پروژه‌های فناوری اطلاعات (Kuchta, Despotis, Frączkowski, & Stanek, 2015)، شرکت‌های مخابراتی (Valizadeh & Ghiyasi, 2023) و غیره. این کاربردپذیری گسترده، انعطاف‌پذیری DEA را در ارزیابی عملکرد در طیف گسترده‌ای از بخش‌ها، که هر کدام مجموعه‌ای منحصربه‌فرد از ورودی‌ها و خروجی‌ها را دارند، برجسته می‌کند. روش تحلیل پوششی داده‌ها با استفاده از یک بردار متشکل از مجموعه‌ای از نهاده‌ها و ستانده‌ها، به هر DMU یک امتیاز کارایی اختصاص می‌دهد. کارایی در اینجا به توانایی یک واحد در تولید حداکثر ستانده‌ها با حداقل نهاده‌های ممکن اشاره دارد این روش، واحدهای عمل‌کننده بهینه‌ی^۱ را شناسایی کرده و یک مرکز کارا^۲ تشکیل می‌دهد که سایر DMU های ناکارا را در برمی‌گیرد. واحدهای تصمیم‌گیر کارا، واحدهایی هستند که بدون کاهش حداقل یکی از ستانده‌ها یا افزایش حداقل یکی از نهاده‌ها، نمی‌توانند ستانده‌های خود را افزایش یا نهاده‌های خود را کاهش دهند. پس از شناسایی DMU های کارا، واحدهای غیرمرزی بر اساس فاصله آنها از مرکز کارا امتیازدهی می‌شوند. در میان روش‌های مختلف ارزیابی عملکرد (مانند تحلیل نسبت‌ها و تحلیل رگرسیون)، DEA دارای چند ویژگی متمایز است (Nyhan & Martin, 1999). اول اینکه روش غیرپارامتریک است که انعطاف لازم برای در نظر گرفتن چندین نهاده و ستانده مستقل را فراهم می‌کند دوم نیاز از پیش به تعیین وزن‌های نهاده‌ها و ستانده‌ها ندارد، زیرا DEA بهینه‌ترین وزن‌ها را برای هر DMU محاسبه می‌کند. سوم شاخص کارایی واحدهای تصمیم‌گیر بین ۰ و ۱ ارائه می‌دهد (مقادیر بالاتر نشان‌دهنده کارایی بیشتر است). حوزه‌ی کاربرد تحلیل پوششی داده‌ها (DEA) گسترش چشمگیری داشته و این روش در بسیاری از مسائل دنیای واقعی به کار رفته است (Liu, et al. 2013). علاوه بر استفاده از DEA در اندازه‌گیری کارایی بخش خصوصی مانند بانکداری و تولید، این روش به‌طور گسترده در بخش‌های عمومی، اجتماعی، غیرانتفاعی، بهداشت و درمان و آموزش نیز به کار گرفته شده است (Martin, 2002). بخش آموزش یکی از حوزه‌های کاربردی برجسته برای DEA است و سابقه‌ی استفاده از آن دست‌کم به دهه ۱۹۸۰ میلادی بازمی‌گردد. در بخش آموزش نیز، DEA سودمندی خود را به اثبات رسانده است. تحلیل پوششی داده‌ها (DEA) یک روش غیرپارامتریک برای سنجش کارایی نسبی واحدهای تولیدی و خدماتی و... با

¹ Best Practice DMUs

² Efficient Frontier

چندین نهاده (ورودی) و چندین ستانده (خروجی) است که معمولاً به آنها واحدهای تصمیم‌گیر (DMUs) گفته می‌شود. معیار کارایی پیشنهادی اولیه در این روش، حداکثر کردن نسبت مجموع وزنی ستانده‌ها به مجموع وزنی نهاده‌ها است، با این شرط که کارایی هر واحد کمتر یا مساوی ۱ باشد. این روش با ساخت یک مرز کارا یا با بهترین عملکرد^۱، واحدهای ناکارا را با واحدهای کارا مقایسه می‌کند. این مقایسه نه تنها الگوهای مرجع مناسب را شناسایی می‌کند، بلکه اهداف بهبود عملکرد را نیز مشخص می‌سازد. از زمان معرفی این روش در سال ۱۹۷۸ در بخش آموزش توسط چارلز و همکاران، رشد چشمگیری در توسعه روش‌شناسی و کاربردهای عملی آن مشاهده می‌شود. بر اساس یک بررسی اخیر، در طول ۴۰ سال اول ادبیات علمی مرتبط با DEA، بیش از ۱۰۳۰۰ مقاله پژوهشی در این زمینه منتشر شده است (Emrouznejad & Yang, 2018). در یک جستجوی ساده در سایت Scholar Google در مارچ ۲۰۲۵ نشان می‌دهد که بیش از ۴,۶۵۰ مقاله با کلمات کامل "Data Envelopment Analysis" فقط در عنوان، از سال ۲۰۲۰ به بعد وجود دارد.

تحلیل پوششی داده‌ها برای ارزیابی عملکرد آموزش عالی

ارزیابی عملکرد بخش آموزش به طور مستمر در ادبیات تحلیل پوششی داده‌ها (DEA) مورد توجه قرار گرفته است (Daraio 2020; Liu et al. 2013; Kounetas et al, 2023). همچنین Nigsch and Schenker-Wicki (2015)؛ De Witte and López-Torres (2017) و سایر پژوهشگران، در سال‌های اخیر حتی بطور ویژه مروری بر نقاط قوت و محدودیت‌های رویکرد DEA در ارزیابی عملکرد آموزش عالی داشته‌اند. بسیاری از کاربردهای DEA در آموزش عالی با هدف اندازه‌گیری کارایی تولید مؤسسات آموزش عالی (HEIs) طراحی شده‌اند و عمدتاً از مدل‌های DEA شعاعی با رویکرد خروجی محور استفاده می‌کنند. برخی از این مطالعات بازدهی ثابت نسبت به مقیاس (CRS) را فرض کرده‌اند (Flegg et al., 2004; Guironnet & Peypoch, 2018)، در حالی که برخی دیگر بازدهی متغیر نسبت به مقیاس (VRS) را در نظر گرفته‌اند (Avkiran 2001; Johnes, 2006). مدل‌های CRS کارایی فنی کلی را اندازه‌گیری می‌کنند، در حالی که مدل‌های VRS کارایی فنی را بدون در نظر گرفتن ناکارایی‌های ناشی از مقیاس عملیات واحد تولیدی برآورد می‌کنند. همه این مدل‌ها، مدل‌های تحلیل پوششی داده‌ها هستند زیرا مرز بهترین عملکرد^۲، تمام واحدهای

¹ Best Practice Frontier

² best-practice frontier

تصمیم‌گیری را در بر می‌گیرد (Zhu, 2014). این مدل‌های استاندارد DEA به‌عنوان مدل‌های DEA شعاعی نیز شناخته می‌شوند، زیرا مقدار ضریب کارایی شعاعی (حداکثر کاهش متناسب در تمامی ورودی‌ها یا حداکثر افزایش متناسب در تمامی خروجی‌ها) را ارائه می‌دهند. همانطور که اشاره شد، بسیاری از مطالعات مربوط به کارایی در آموزش عالی، سعی در اندازه‌گیری کارایی در تولید مشترک خروجی‌های مختلف دانشگاهی داشته‌اند (Abbot & Doucouliagos, 2003; Athanassopoulos & Shale, 1997; Avkiran, 2001; Breu & Raab, 1994; Fandel, 2007; García-Aracil, 2013; Johnes, 2006; McMillan & Šaparauskas, 2014; Datta, 1998; Nazarko & Šaparauskas, 2014). با این حال، برخی از پژوهش‌ها بر کارایی تولید تنها آموزش (Agasisti & Dal Bianco, 2009) یا تنها پژوهش (Johnes & Agasisti, 2000; Ng & Li, 2000; Yu, 2008) متمرکز شده‌اند. ارزیابی‌های کارایی بین‌کشوری (Agasisti & Pérez-Esparrells, 2010; Sinuany Stern & Hirsh, 2021) نیز انجام شده‌اند. با این حال، نتایج مطالعاتی که از دیدگاه بین‌کشوری استفاده می‌کنند، باید با احتیاط تفسیر شوند، زیرا این مطالعات مؤسساتی را در بر می‌گیرند که در محیط‌های عملیاتی بسیار متفاوتی از نظر حقوقی، فرهنگی، مالی و غیره فعالیت می‌کنند. رویکرد DEA به‌طور گسترده‌ای در حوزه آموزش مورد استفاده قرار گرفته است، به‌ویژه به دلیل سادگی و اثربخشی آن در زمینه‌هایی که شامل ورودی‌ها و خروجی‌های متعدد هستند، که مشخصه محیط آموزشی است (Johnes, 2006). مبنای نظری این مطالعات بر این استوار است که ورودی‌های مؤسسات آموزشی، تعیین‌کننده‌های حیاتی برای دستیابی به نتایج آموزشی هستند (Lima, 2011). مطالعه و بررسی نتایج پژوهش‌های منتشر شده حوزه آموزش، درنشریات معتبر بین‌المللی نشان می‌دهد که محققان با استفاده از DEA به‌عنوان یک ابزار روش‌شناختی ارزیابی عملکرد، کارایی مؤسسات آموزش عالی را مورد بررسی و مطالعه قرار داده‌اند. مطالعات، پژوهشگران را در کشورهای مختلف، از جمله اسپانیا (Salas-Velasco, 2020)، مکزیک (Moncayo-Martínez et al., 2020)، برزیل (Santos Tavares et al., 2021)، کانادا (Ghimire et al., 2021)، چین (Jiang et al., 2020; Chen et al., 2021)، کلمبیا (Zuluaga et al., 2023)، ترکیه (Mammadov & Aypay, 2020; Doğan, 2023)، و جمهوری چک (Hančlová & Chytilová, 2023)، مورد بررسی قرار داده‌اند. علاوه بر این، Popović و همکاران (2020)، از ترکیبی از DEA و روش‌های تصمیم‌گیری چند معیاره برای ارزیابی عملکرد اساتید در دانشکده علوم سازمانی، دانشگاه بلگراد، صربستان

استفاده کرده‌اند. از طرف دیگر، De la Hoz و همکاران (2021)، تحلیل پوششی داده‌ها را برای ارزیابی و پیش‌بینی کارایی آکادمیک در ۲۵۶ برنامه مهندسی در دانشگاه‌های کلمبیا بکار گرفته‌اند. از دیدگاه مقایسه‌ای بین‌المللی، Torres-Samuel و همکاران (2020)، از DEA برای تجزیه و تحلیل پانزده کشور آمریکای لاتین استفاده کردند، با در نظر گرفتن عواملی که منعکس‌کننده پیشرفت آنها در تحقیق و توسعه، علم و فناوری، آموزش و نوآوری است. در چارچوب اتحادیه اروپا، Dincă و همکاران (2021)، به تجزیه و تحلیل کارایی بخش آموزش در سطوح مختلف آموزش پرداخته‌اند، در مقابل Halásková و همکاران (2020)، بر ارزیابی کارایی تحقیق و توسعه در بخش‌های دولتی و خصوصی در منطقه متمرکز شده‌اند این دو پژوهش بینش‌های ارزشمندی را ارائه داده‌اند. علاوه بر این، از یک دیدگاه مقایسه‌ای Sinuany-Stern, & Hirsh (2021)، کارایی نسبی آموزش عالی را در کشورهای OECD ارزیابی می‌کنند، و در نظر می‌گیرند که چگونه این کشورها از منابع عمومی خود برای دستیابی به نتایج در مقایسه با هم‌تایان خود استفاده می‌کنند.

پیشینه پژوهش تحلیل پوششی داده‌ها در موسسات آموزش عالی

Loganathan & Subrahmanya (2023)، کارایی دانشگاه‌های کارآفرین در هند را با استفاده از تکنیک تحلیل پوشش داده‌ها اندازه‌گیری نموده‌اند. در این پژوهش ابتدا دانشگاه‌ها براساس ماموریت‌های خاص فارغ‌التحصیلی، پژوهش و حمایت از کارآفرینی رتبه‌بندی و مقایسه شده‌اند. نتایج نشان می‌دهد که تعداد دانشگاه‌های کاملاً کارآ محدود بوده و عملکرد مطلوبی در هر سه حوزه (فارغ‌التحصیلی، پژوهش و کارآفرینی) دارند. دوم آنکه، از کارایی به‌عنوان ابزاری برای سنجش میزان قابلیت دانشگاه‌ها در پیگیری اهداف ماموریت کارآفرینی با توجه به پیشینه آن‌ها استفاده شده است. Zhao و همکاران (2022) تفاوت استانی کارایی فعالیت‌های علمی و تکنولوژیکی دانشگاه‌ها را در چین براساس DEA مورد بررسی قرار داده‌اند. در این پژوهش براساس زنجیره ارزش نوآوری^۱، ابتدا یک سیستم شاخص اندازه‌گیری کارایی دو مرحله‌ای از فعالیت‌های علمی و فناوری دانشگاه‌ها ایجاد شده است، سپس با استفاده از داده‌های آماری دانشگاه‌های چین از سال ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۷، با استفاده از یک مدل DEA شبکه‌ای دو مرحله‌ای با نهاده مشترک کارایی استانی فعالیت‌های علمی و فناوری دانشگاه‌ها در چین اندازه‌گیری شده‌اند. در نهایت، عوامل مؤثر بر کارایی

^۱ Innovation Value Chain

فعالیت‌های علمی و فناوری دانشگاه‌ها را با استفاده از مدل داده‌های تابلویی پویا استخراج شده است. نتایج نشان می‌دهد که مشکلات جدی در انتقال بین خروجی دانش و نتایج در فعالیت‌های علمی و فناوری دانشگاه‌ها وجود دارد. فعالیت‌های علمی و فناوری دانشگاه‌های منطقه‌ای در چین متوازن نیستند. (ijesundara & Prabodanie, 2022)، به‌ارزیابی کارایی نسبی دانشگاه‌های دولتی در سریلانکا از سال ۲۰۱۷ تا ۲۰۱۹ و ظرفیت آن‌ها برای ثبت‌نام دانشجویان بیشتر به کمک روش DEA پرداخته‌اند. داده‌های سالانه در مورد هزینه‌ها، هیئت‌علمی، کارکنان غیر هیئت‌علمی، ثبت‌نام دانشجویان، خروجی فارغ‌التحصیلان و انتشارات در مجلات نمایه شده به کار گرفته شده‌اند. نتایج حاصل از DEA نشان می‌دهد که هفت دانشگاه از ۱۵ دانشگاه دولتی (۴۷٪) به طور پیوسته از سال ۲۰۱۷ تا ۲۰۱۹ کارایی مناسبی داشته‌اند. به نظر می‌رسد دانشگاه‌های با سابقه بیشتر، کارآمدتر از دانشگاه‌های نوظهور هستند. شش دانشگاه به طور مداوم ناکارآمد بودند. مازاد نیروی انسانی و کمبود در ثبت‌نام‌ها، خروجی فارغ‌التحصیلان و انتشارات، از دلایل اصلی ناکارآمدی‌ها بودند. به طور خاص، کل ثبت‌نام‌ها می‌توانند تا ۲۳٪ افزایش یابند. Lee & Johnes (2022) با استفاده از یک مدل تحلیل پوششی داده‌های شبکه‌ای (Network DEA) به‌صورت کیفی و کمی برگرفته از چارچوب تعالی تدریس^۱ (TEF) انگلستان برای سنجش اثرات ناشی از کیفیت تدریس و پیامدهای اشتغال فارغ‌التحصیلان پرداخته‌اند. این مطالعه این امکان را می‌دهد تا نتایج واقعی چارچوب تعالی واقعی فرآیند تولید مؤسسات آموزش عالی را منعکس کند و داده‌های کیفی و کمی استخراج شده از چارچوب تعالی تدریس (TEF) بریتانیا را برای درک اثرات ناشی از کیفیت تدریس و نتایج اشتغال فارغ‌التحصیلان، در ادبیات موجود تدریس را با امتیازات کارایی تدریس مقایسه کرده و منابع ناکارآمدی‌هایی که منجر به پیامدهای سیاستی می‌شوند را تعیین نماید. Du & Seo (2022) به تحلیل کارایی فعالیت‌های تحقیق و توسعه و وضعیت توسعه و مدیریت آن در دانشگاه‌های هر یک از مناطق چین پرداخته‌اند. از مدل مالم کوئیست^۲ برای تجزیه و تحلیل کارایی دانشگاه‌ها در هر منطقه طی سال‌های ۲۰۱۹-۲۰۰۶ استفاده شده است تا تغییرات در ورودی و خروجی فعالیت‌های تحقیق و توسعه آشکار شود. کارایی فعالیت‌های تحقیق و توسعه دانشگاه‌های چینی در تمام مناطق به طور کلی پایین بوده و نابرابری‌های زیادی بین مناطق وجود دارد. فعالیت‌های تحقیق

¹ Teaching Excellence Framework

² DEA-Malmquist

و توسعه دانشگاه‌های چینی فاقد مدیریت علمی است. Chen و همکاران (2023) با رویکرد DEA شبکه‌ای دو مرحله‌ای تجمیع‌شده به تحلیل کارایی دانشگاه‌های چینی با نهاده‌های مشترک پرداخته‌اند با استفاده از مدل‌های DEA دو مرحله‌ای تجمیع‌شده ضریب کارایی ۵۲ دانشگاه چینی محاسبه شده است. نتایج اصلی نشان می‌دهد که: (۱) هر دو ارزیابی داخلی و خارجی، کارایی عملیاتی میانگین نسبتاً بالایی را نشان می‌دهند و حدود ۵۳٪ از دانشگاه‌ها کارآمد هستند. نسبت‌های تخصیص نهاده‌های مشترک برای یک دانشگاه، با توجه به ارزیابی‌های داخلی و خارجی متفاوت است. (۲) تجزیه و تحلیل ناهمگنی نشان می‌دهد دانشگاه‌های جامع نسبت به دانشگاه‌های مهندسی، کارآمدتر عمل می‌کنند. (۳) تفاوت‌های کارایی بین دانشگاه‌های علم و مهندسی و همچنین دانشگاه‌های جامع نیز در کارایی تدریس متفاوت هستند. Chen, & Chang (2021) به سنجش کارایی گروه‌های آموزشی با استفاده از تحلیل پوششی داده‌ها و تحلیل خوشه‌ای در دانشگاه ملی چونگ چنگ تایوان پرداخته‌اند. ورودی‌های در نظر گرفته شده اعضای هیئت علمی، هزینه‌های عملیاتی و مساحت فضای فیزیکی است، و عوامل خروجی شامل مجموع ساعت‌های واحد درسی، تعداد مقالات و کمک‌های مالی خارجی می‌شود. قابل توجه است که کیفیت آموزش با در نظر گرفتن ظرفیت کلاس‌ها در محاسبه ساعت‌های واحد و کیفیت انتشارات با در نظر گرفتن سهم نویسنده در محاسبه تعداد معادل مقالات تک‌نویسنده لحاظ شده است. Thanassoulis و همکاران (2016) به معرفی و کاربرد تحلیل پوششی داده‌ها در آموزش پرداخته‌اند. Aziz و همکاران (2013) در پژوهشی تحت عنوان تجزیه و تحلیل مقایسه‌ای کارایی گروه‌ها، با استفاده از رویکرد تحلیل پوششی داده‌ها، به بررسی کارایی ۲۲ گروه آموزشی یک دانشگاه دولتی در مالزی بر اساس اطلاعات آماری سال ۲۰۱۱ می‌پردازند. ورودی‌ها و خروجی‌های این تحقیق شامل عناصر مرتبط با یاددهی و یادگیری و عملکرد پژوهشی بوده است. ورودی‌ها عبارت بودند از تعداد اعضای هیئت علمی، تعداد اعضای غیر هیئت علمی و هزینه عملیاتی سالانه، همچنین خروجی‌ها عبارت بودند از تعداد فارغ التحصیلان، تعداد گرت‌های پژوهشی دریافتی و تعداد انتشارات اعضای هیئت علمی. نتایج تحقیق نشان داد که گروه‌های علوم اجتماعی به طور میانگین عملکرد بهتری نسبت به گروه‌های علوم پایه داشته‌اند. Abbott & Doucouliagos (2003)، در تحقیقی با عنوان کارایی دانشگاه‌های استرالیا: تحلیل پوششی داده‌ها، به بررسی کارایی فنی و مقیاس ۳۶ دانشگاه دولتی این کشور

پرداخته‌اند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد، کارایی دانشگاه‌های استرالیا نسبت به یکدیگر به صورت کلی دارای سطح بالایی است. در پژوهشی لیهام و وارننیک (Lehmann & Warning, 2002) به بررسی کارایی پژوهشی و آموزشی بر کارایی کل دانشگاه‌های انگلستان پرداخته‌اند. نتایج حاصل از تحلیل پوششی داده‌ها بیانگر این است که؛ دانشگاه‌ها در بخش آموزشی، کارایی بیشتری نسبت به بخش پژوهش داشته‌اند، تغییرات کارایی پژوهشی بسیار بیشتر از کارایی آموزشی بوده است. همچنین کارایی دانشگاه متأثر از خصوصیات دانشجویان مانند جنسیت، سن، منطقه، سابقه و مقررات سیاسی گذشته بوده است. در پژوهشی Johnes and Li (2008)، به بررسی عملکرد پژوهشی مؤسسات آموزش عالی در چین با استفاده از تحلیل پوششی داده‌ها پرداخته‌اند. این پژوهش تولیدات پژوهشی ۱۰۹ دانشگاه را طی سال ۲۰۰۳ و ۲۰۰۴ مورد بررسی قرار داده است. ورودی‌ها عبارت بودند از اعضاء هیات علمی، دانشجویان، منابع انسانی و مالی. زمانی که تمامی متغیرها ورودی و خروجی در مدل قرار می‌گیرد، کارایی میانگین بالای ۹۰ درصد گزارش شده است، همچنین وقتی که ورودی‌های مرتبط با دانشجویان از مدل خارج شود، کارایی به ۸۰ درصد کاهش می‌یابد.

دباغ و صالحی (۱۳۹۰) در پژوهشی با عنوان مقایسه بهره‌وری پژوهشی با بهره‌وری کل در دانشگاه‌های منتخب دولتی ایران به بررسی کارایی و بهره‌وری بخش پژوهشی و کل (آموزشی و پژوهشی) ۳۱ دانشگاه بزرگ دولتی با استفاده از روش تحلیل پوششی داده‌ها پرداخته‌اند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد اکثر دانشگاه‌ها از ناکارایی نسبی برخوردارند همچنین در بخش پژوهشی، ۷ دانشگاه کارا و ۲۳ دانشگاه ناکارا و برای کل (آموزشی و پژوهشی) ۱۹ دانشگاه کارا و ۱۲ دانشگاه ناکارا بودند. کاراترین دانشگاه‌ها از نظر فعالیت‌های پژوهشی شامل دانشگاه‌های تهران، شیراز، کردستان، محقق اردبیلی، رازی کرمانشاه، لرستان و همدان بودند، بعلاوه میزان کارایی ۱۳ دانشگاه از سطح متوسط کارایی دانشگاه‌ها پایین‌تر بوده است. در تحقیقی تحت عنوان ارزیابی کارایی دانشگاه‌ها و دانشکده‌ها از دیدگاه تولید دانش، صفدری رنجبر و همکاران (۱۳۹۲) با استفاده از روش تحلیل پوششی داده‌ها به ارزیابی کارایی دانشگاه صنعتی امیرکبیر پرداخته‌اند. در این پژوهش شاخص‌های ورودی نظیر منابع انسانی و فیزیکی و شاخص‌های خروجی نظیر دانش آشکار و پنهان بوده است و دانشکده‌های دانشگاه براساس تولید دانش رتبه‌بندی شده‌اند.

امیری و همکاران (۱۳۹۴) در تحقیقی با عنوان ارزیابی عملکرد دانشکده‌های دانشگاه علوم انتظامی امین با رویکرد تحلیل پوششی داده‌ها به ارزیابی کارایی این دانشکده‌ها پرداخته‌اند. این پژوهش با هدف بهبود نتایج حاصل از حل مدل تحلیل پوششی داده‌ها، از رویکرد تجزیه به مولفه‌های اصلی و وزن‌های مشترک استفاده، و مدلی برای تحلیل پوششی داده‌ها ارائه داده‌است. ورودی‌های مدل شامل ترکیب و تعداد اساتید، ترکیب و تعداد دانشجویان، بودجه و تعداد گروه‌های علمی بوده‌اند. همچنین خروجی‌های مدل عبارت است از ترکیب و تعداد فارغ التحصیلان و امتیازات پژوهشی و علمی-اجرایی. تحلیل یافته‌ها حاکی از آن است که با توجه به ورودی‌ها و خروجی‌های این تحقیق، دانشکده کوثر (پلیس زن) در رتبه نخست و دانشکده‌های دافوس و راهور مشترکاً در رتبه آخر قرار دارند. خواجه‌وند صالحی و افشین (۱۳۹۵) در تحقیقی با عنوان اندازه‌گیری بهره‌وری و رتبه‌بندی واحدهای پژوهشی با استفاده از روش تحلیل پوششی داده‌ها به بررسی مقایسه‌ای واحدهای پژوهشی پژوهشگاه پلیمر و پتروشیمی ایران طی سالهای ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۰ پرداخته‌اند. در این پژوهش شاخص رشد بهره‌وری مالم کوئست برای چهارده گروه پژوهشی پژوهشگاه پلیمر و پتروشیمی ایران محاسبه شده‌است. بدین منظور گروه‌های پژوهشی از نظر میزان هزینه و تعداد نیروی انسانی پژوهشی به‌عنوان ورودی‌ها و دستاوردهای علمی و میزان درآمد به‌عنوان خروجی‌ها مورد بررسی و مقایسه قرار گرفته‌اند و رتبه‌بندی واحدها با استفاده از نتایج مدل CCR و مدل AP انجام شده‌است. شجاع و درویش زاده متولی (۱۳۹۴) در پژوهشی دیگر با عنوان ارزیابی کارایی فعالیت‌های پژوهشی واحدهای دانشگاه آزاد اسلامی: رویکرد تحلیل پوششی داده‌ها، به بررسی کارایی حوزه پژوهشی واحدهای منتخب دانشگاه آزاد اسلامی طی سه دوره زمانی ۱۳۸۹-۹۲ پرداخته‌اند. بدین منظور، ۵ شاخص پژوهشی بر مبنای تکنیک دیماتل تعیین و در نظر گرفته شده‌است و کارایی واحدها با استفاده از مدل بدون ورودی و با نرم افزار تخصصی گمس^۱ محاسبه و در نهایت برای رتبه‌بندی واحدها از روش رتبه‌بندی اندرسون - پترسون استفاده شده‌است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد، در دوره اول ۴ واحد دانشگاهی (تاکستان، کرج، فیروزکوه و ورامین) کارا بوده‌اند، در دور دوم، ۵ واحد (پرنده، تاکستان، رودهن، کرج و فیروزکوه) کارا بوده‌اند و در نهایت در دوره سوم، ۴ واحد (پرنده، تاکستان، قزوین و فیروزکوه) به کارایی بالا دست

^۱. GAMS

یافته اند. محلاتی رایتی (۱۳۹۴) در تحقیقی به بررسی اثر تراکم در خروجی نامطلوب با استفاده از تحلیل پوششی داده ها، به ارزیابی عملکرد دانشگاه پرداخته است. در این مطالعه، روش جدیدی برای اندازه گیری تراکم با در نظر گرفتن خروجی های نامطلوب پیشنهاد شده، سپس این روش برای تحلیل اثر تراکم در خروجی های نامطلوب و ورودی ها بر عملکرد دانشکده های دانشگاه به کار گرفته شده است. نتایج نشان می دهد تمامی دانشکده های ناکارا دارای تراکم در خروجی نامطلوب هستند. همچنین، تراکم در خروجی های نامطلوب بیشترین همبستگی را با کارایی دارد.

حسینیان، و ملکی پویا (۱۳۹۴) در تحقیقی به ارزیابی عملکرد و کارایی دانشکده های دانشگاه علوم انتظامی امین به روش تحلیل پوششی داده ها پرداخته اند. جامعه آماری پژوهش شامل شش دانشکده دانشگاه علوم انتظامی امین بوده است. نتایج به دست آمده نشان می دهد که در روش CCR، تمامی دانشکده ها کارآ بوده، ولی با استفاده از مدل ترکیبی اندرسون-پیترسون و CCR، دانشکده راهنمایی و رانندگی، دارای بالاترین کارایی و دانشکده مرز دارای پایین ترین کارایی می باشند. تعداد کتاب های امانت داده شده به اساتید به عنوان نقطه قوت دانشکده ها و تعداد تألیف، ترجمه و انتشار نشریه نیز در اکثر دانشکده ها جزء نقاط ضعف محسوب می شود. خدایی (۱۳۹۴) در تحقیقی با عنوان ارزیابی عملکرد پژوهشی اعضای هیئت علمی موسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور و مراکز تابعه با استفاده از روش تحلیل پوششی داده ها، به سنجش کارایی اعضاء هیات علمی پرداخته است. در این پژوهش برای سنجش کارایی از روش تحلیل پوششی داده ها استفاده شده و ۸۷۲ پرونده ترفیع اعضای هیئت علمی در ۱۱ واحد ستادی و ۲۷ واحد استانی در سال های ۱۳۸۵ تا ۱۳۸۸ مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج نشان داد که میانگین کارایی فنی کمتر از ۰/۶۲۳ بوده و کارایی ناشی از مقیاس، به نسبت زیاد است. واحدهای تحقیقاتی زیست فناوری، گیاهان دارویی، گیاه شناسی، بانک ژن، چوب و کاغذ، مرتع و جنگل، به ترتیب بیشترین مقادیر کارایی فنی را نشان دادند. سایر واحدهای تحقیقاتی، کارایی فنی کمتر از میانگین دوره را داشتند. نتایج همچنین نشان می دهد که بین مرتبه علمی و بهره وری پژوهشی رابطه مثبت وجود دارد.

این مطالعات به طور کلی بر ارزش DEA در شناسایی بهترین شیوه ها و زمینه های بهبود در داخل سیستم آموزشی تأکید می کنند. DEA با ارائه یک تجزیه و تحلیل مقایسه ای از کارایی مؤسسات آموزش عالی، سیاست گذاران و برنامه ریزان این بخش را قادر می سازد تا

عوامل مؤثر در نتایج آموزشی موفقیت‌آمیز را بهتر درک کنند، و از نتایج به دست آمده برای برنامه‌ریزی صحیح و مدیریت کارآمد منابع استفاده نمایند. در نهایت به عنوان یک ابزار برای تخصیص منابع بین واحدهای تصمیم‌گیری جهت ایجاد رقابت همراه استفاده بهینه از منابع و تحقق اصل صرفه جویی اقتصادی بکار گرفته شود.

روش

در این پژوهش با توجه به ویژگی موضوع مورد مطالعه و همچنین تنوع مفاهیم، شاخص‌ها و متغیرهای مختلف به لحاظ مفهومی از روش مطالعه اسنادی^۱ و از حیث تجربی برای گردآوری داده‌های مربوط به ورودی‌ها و خروجی‌ها از روش پیمایشی^۲ استفاده شده است. از سوی دیگر این پژوهش از نوع هدف، کاربردی است و از لحاظ روش تجزیه و تحلیل، توصیفی-تحلیلی می‌باشد. بدین صورت که با مطالعه متون داخلی و خارجی همراه با استفاده از نظرات متخصصان و صاحب نظران این حوزه، ابتدا شاخص‌های مختلف ارزیابی فعالیت‌های پژوهشی موسسات آموزش عالی (دانشکده‌ها، ...) شناسایی و انتخاب، سپس براساس ورودی‌ها و خروجی‌های انتخاب شده به گردآوری آمار و اطلاعات مورد نیاز از منابع آماری معتبر پرداخته و در مرحله بعدی به کمک نرم افزار اکسل^۳، کلیه ورودی‌ها و خروجی‌های فعالیت‌های پژوهشی موسسات آموزش عالی (دانشکده‌ها) محاسبه شده اند و در نهایت با استفاده از روشها و تکنیکهای آماری-ریاضی و نرم افزار DEA-Solver ضرایب کارایی برتر دانشکده‌ها محاسبه شده است. در مرحله آخر با بکارگیری ضرایب کارایی برتر تعدیل شده و استفاده از مرحله چهارم روش تاکسونومی عددی^۴ اعتبارات پژوهشی متمرکز بین دانشکده‌ها توزیع شده است.

جامعه آماری این پژوهش، یک دانشگاه بزرگ دولتی و واحدهای مورد تحقیق آن کلیه دانشکده‌ها و مراکز پژوهشی تابعه است. حجم جامعه و نمونه در این پژوهش یکسان و معادل تعداد ۹ دانشکده و مراکز پژوهشی است. با توجه باینکه حجم نمونه و جامعه این پژوهش برابر است، لذا نمونه‌گیری در این تحقیق تمام شمار است. مطابق واحدهای تصمیم‌گیری (دانشکده‌ها و مراکز پژوهشی) داده‌ها و آمار و اطلاعات مورد نیاز در این پژوهش براساس

^۱. Documentary

^۲. Survey

^۳. Excel

^۴ Numerical taxonomy

آخرین گزارش‌های عملکردی در دسترس (سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۲)، گردآوری شده اند که عبارتند از: تعداد اعضای هیأت علمی دانشکده‌ها به تفکیک مرتبه علمی (مربی، استادیار، دانشیار و استاد)؛ تعداد دانشجویان دانشکده‌ها برحسب مقطع تحصیلی (کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری)؛ مقالات داخلی (پژوهشی، ترویجی، تخصصی و سایر)؛ مقالات خارجی (مقالات ISI/ SCOPUS و غیر از ISI/SCOPUS)؛ کتاب‌های (تألیف و ترجمه)؛ مقالات ارائه شده در کنفرانس‌های ملی و بین‌المللی؛ برگزاری کرسی‌های نقد و نظریه پردازی؛ برگزاری همایش‌های ملی و بین‌المللی؛ کارگاه‌های آموزشی برگزار شده؛ سخنرانی‌های علمی انجام شده، بودجه اختصاص یافته به حق التدریس، پایان نامه و رساله و در نهایت بودجه اختصاص یافته به پژوهانه (گرنه) دانشکده‌ها.

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها و مدل‌های اندازه‌گیری کارایی

برای اندازه‌گیری و تجزیه و تحلیل کارایی مؤسسات آموزش عالی (گروه‌ها، دانشکده‌ها و...) دو نوع روش پارامتریک و ناپارامتریک وجود دارد. در روش‌های پارامتریک، تابع تولید مشخصی شناسایی و به کمک روش‌های مختلف آماری و اقتصادسنجی تخمین زده می‌شود. آنگاه با استفاده از این تابع، کارایی فنی^۱ واحدهای تصمیم‌گیری محاسبه و تعیین می‌شود.^۲ در مقابل در روش‌های ناپارامتریک بدون نیاز به معرفی تابع تولید، و رعایت بسیاری از محدودیت‌های روش‌های پارامتریک^۳ به کمک مدل‌های برنامه‌ریزی خطی با انتخاب ورودی‌ها و خروجی‌های واحدهای تصمیم‌گیری کارایی نسبی آنها اندازه‌گیری می‌گردد. مهمترین روش ناپارامتریک مورد استفاده در اندازه‌گیری و تجزیه و تحلیل کارایی مؤسسات آموزش عالی، تکنیک تحلیل پوششی داده‌ها است. بر اساس این تکنیک، ابتدا دو مدل استاندارد BCC و CCR جهت محاسبه کارایی نسبی واحدهای تصمیم‌گیری معرفی می‌شوند. مدل CCR^۴ که توسط چارلز، کوپر و رودز معرفی شده، با فرض ثابت بودن بازده نسبت به مقیاس کارایی نسبی واحدهای تصمیم‌گیری محاسبه می‌نماید. ضرایب کارایی به

1. Technical Efficiency

^۲ تابع تولید کاب داگلاس و رگرسیون

^۳ تمرکز بر هریک از مشاهدات در مقابل میانگین جامعه، فراهم آوردن یک شیوه اندازه‌گیری جامع و منحصر به فرد برای هر واحد که ورودی‌ها (متغیرهای مستقل) برای ایجاد خروجی‌ها (متغیرهای وابسته) استفاده می‌کند، استفاده همزمان از چندین ورودی و چندین خروجی، سازگاری با متغیرهای برون‌زا، توانایی در نظر گرفتن متغیرهای طبقه‌ای و مجازی.

^۴ Charns, Cooper, Rhodes

دست آمده از این مدل، کارآیی فنی کل^۱ نامیده می‌شود. مدل CCR در فرم پوششی با ماهیت ورودی به صورت ذیل معرفی می‌شود.

$$\begin{aligned} & \text{Min } \theta \\ & \text{St: } \sum_{j=1}^n \lambda_j y_{rj} \geq y_{ro}, \quad \sum_{j=1}^n \lambda_j x_{ij} \leq \theta x_{io}, \\ & \quad \lambda_j \geq 0, \quad j = 1, \dots, n \end{aligned} \quad (1)$$

شرط لازم کارایی تحت مدل فوق این است که $\theta^* = 1$ باشد، زیرا $\theta^* = 1$ به این معنی است که امکان کاهش متناسب در همه ورودی‌های DMU_o ، در مجموع امکان تولید T_{CCR} وجود ندارد. ولی این شرط کافی نیست، زیرا در این حالت اگر امکان کاهش بعضی از ورودی‌ها یا افزایش بعضی از خروجی‌های DMU_o ، به صورت نامتناسب در مجموعه امکان تولید T_{CCR} وجود داشته باشد، DMU_o کارایی ضعیف نامیده می‌شود. ولی اگر $\theta^* = 1$ و امکان کاهش در هیچ یک از ورودی‌ها و افزایش در هیچ یک از خروجی‌ها در مجموعه امکان تولید T_{CCR} وجود نداشته باشد، آنگاه DMU_o کارایی قوی نامیده می‌شود. اگر $\theta^* < 1$ ، آنگاه DMU_o ، در ماهیت ورودی ناکارا است و $(1 - \theta^*)$ مقدار ناکارایی تکنیکی در ماهیت ورودی است. در مدل CCR می‌توان خروجی‌های DMU_o را به شکل متناسب ماکزیم کرد.

$$\begin{aligned} & \text{Max } \varphi \\ & \text{St: } \sum_{j=1}^n \lambda_j y_{rj} \geq \varphi y_{ro}, \quad \sum_{j=1}^n \lambda_j x_{ij} \leq x_{io}, \\ & \quad \lambda_j \geq 0, \quad j = 1, \dots, n \end{aligned} \quad (2)$$

در مدل (۲) جواب صحیح در شرط $\varphi^* \geq 1$ صدق می‌کند. اگر $\varphi^* = 1$ ، آنگاه DMU_o دارای کارایی تکنیکی در ماهیت خروجی است. اگر $\varphi^* > 1$ ، آنگاه DMU_o ناکارا در ماهیت خروجی است و $\frac{1}{\varphi^*}$ نشان دهنده میزان کارایی تکنیکی DMU_o در ماهیت خروجی، $(1 - \frac{1}{\varphi^*})$ نشان دهنده میزان ناکارایی تکنیکی DMU_o در ماهیت خروجی است. مفهوم کارایی قوی در مدل با ماهیت خروجی، مشابه مدل با ماهیت ورودی است.

^۱ Global Technical Efficiency

مدل دوم^۱ BCC که توسط بنکر، چارنز و کوپر در سال ۱۹۸۴ معرفی شده است. از آنجایی که با افزایش ورودی‌ها همواره افزایش متناسب با خروجی‌ها در واحدهای تصمیم‌گیری یعنی بازده ثابت به مقیاس اتفاق نخواهد افتاد. در این حالت یعنی بازده نسبت به مقیاس متغیر خواهد بود، از مدل BCC جهت محاسبه کارایی نسبی استفاده خواهد شد. به ضرایب کارایی محاسبه شده این مدل کارایی فنی خالص^۲ نامیده می‌شود. با مقایسه ضرایب کارایی نسبی در دو مدل (CCR, BCC) می‌توان عوامل ناکارآمدی واحدهای تحت بررسی را مشخص نمود. ناکارآمدی هر واحد تصمیم‌گیری بر اساس تکنیک تحلیل پوششی داده‌ها به دو بخش ناکارآمدی مدیریتی (PTE) و یا ناکارایی ناشی از اندازه یا مقیاس (SE) واحد مورد بررسی تقسیم می‌شود؛ بنابراین مدل BCC در ماهیت ورودی برای ارزیابی DMU_o به صورت زیر است. مدل BCC در ماهیت ورودی همان مدل CCR در ماهیت ورودی (۱) بوده که شامل قید تحدب $\sum_{j=1}^n \lambda_j = 1$ است.

$$\begin{aligned} \text{Min } \theta \\ \text{St: } \sum_{j=1}^n \lambda_j y_{rj} \geq y_{ro}, \quad \sum_{j=1}^n \lambda_j x_{ij} \leq \theta x_{io}, \\ \sum_{j=1}^n \lambda_j = 1, \quad \lambda_j \geq 0, \quad j = 1, \dots, n \end{aligned} \quad (3)$$

حال با توجه به اینکه با افزایش قیود در مدل‌های برنامه‌ریزی خطی، ناحیه مورد قبول بزرگتر نمی‌شود، لذا مقدار بهینه تابع هدف بهتر نمی‌شود. بعد از محاسبه کارایی، با استفاده از الگوهای استاندارد^۳ (کلاسیک) تحلیل پوششی داده‌ها، مشاهده می‌شود که امتیاز کارایی تعدادی از واحدها برابر با یک بوده، لذا واحدهای کارا قابل رتبه بندی نیستند. علاوه بر آن ضرایب کارایی یک برای واحدهای محاسبه شده جهت تخصیص منابع مالی قابل استفاده نخواهد بود (مهرگان، ۱۳۸۳). در این پژوهش از تعداد ۹ دانشکده ۸ دانشکده کارا و ضریب کارایی آنها یک محاسبه شده است در تخصیص بودجه پژوهشی بین دانشکده‌ها با رویکرد کارایی، میزان اعتبارات یکسانی به هریک از دانشکده‌ها که ضریب کارایی یک کسب کرده‌اند تخصیص خواهد یافت. در صورتیکه براساس مدل‌های دیگر ضرایب کارایی متفاوت برای این ۹ دانشکده محاسبه خواهد شد و به تبع آن بودجه متفاوتی هم به هریک از

^۱ Banker, Charns, Cooper

^۲ Pure Technical Efficiency

^۳ CCR -DEA, BCC -DEA

دانشکده‌ها اختصاص خواهد یافت؛ به عبارت دیگر مدل‌های استاندارد یا اولیه تحلیل پوششی داده‌ها دانشکده‌ها را به دو گروه کارا و ناکارا تقسیم می‌نمایند؛ یعنی ضریب کارایی دانشکده‌ها، برابریک (دانشکده کارا) یا کمتر از یک (دانشکده ناکارا) محاسبه خواهد شد. لذا نمی‌توان به هدف اصلی این پژوهش که رتبه‌بندی همه دانشکده‌ها و همچنین تخصیص بودجه پژوهشی بین دانشکده‌ها براساس ضرایب کارایی محاسبه شده، دست یافت. در این صورت نیاز به استفاده از روش‌های دیگری مانند روش اندرسون و پیترسون ($AP-BCC^1$) که از مهمترین شیوه‌های رتبه‌بندی واحدهای تصمیم‌گیری کاراست، خواهد بود. با توجه به اهداف این پژوهش، و رعایت شرط تجربی روش تحلیل پوششی داده‌ها مبنی بر اینکه تعداد دانشکده‌ها بایستی بیش از دو تا سه برابر مجموع ورودی‌ها و خروجی‌های انتخابی باشد. از مدل‌های استاندارد (CCR و BCC) استفاده نشده است.

$$\begin{aligned} & \text{Min } \theta \\ & \text{St: } \sum_{j=1, j \neq 0}^n \lambda_j y_{rj} \geq y_{ro}, \quad \sum_{j=1, j \neq 0}^n \lambda_j x_{ij} \leq \theta x_{io}, \\ & \sum_{j=1, j \neq 0}^n \lambda_j = 1, \quad \lambda_j \geq 0, \quad j = 1, \dots, n \end{aligned} \quad (3)$$

از سوی دیگر وجود چندین ورودی و خروجی هر یک از دانشکده‌ها و ضرورت استفاده از آنها در محاسبه کارایی و نیز برتری‌های روش غیر پارامتریک اندرسون - پیترسون از مدل شماره (۳) (AP-SBM-V) یعنی مدل کارایی برتر بازده نسبت به مقیاس متغیر استفاده شده است.

ورودی‌ها و خروجی‌های مدل DEA در ارزیابی کارایی پژوهشی دانشکده‌ها

در این بررسی هریک از دانشکده‌ها به‌عنوان یک واحد تصمیم‌گیری (DMU) تلقی می‌شود که دارای یک سری ورودی و خروجی است. ورودی‌های هر دانشکده در واقع عبارت است از آنچه که آن دانشکده در جهت انجام و توسعه برنامه‌ها و فعالیت‌های پژوهشی دانشکده بکار گرفته تا با استفاده از آنها خروجی‌ها تولید یا اهداف پژوهشی دانشکده محقق شود. با توجه به مفهوم فوق از فرآیند انجام و تولید فعالیت‌های پژوهشی دانشکده‌ها و یا واحدهای

¹. Andersen-Petersen

تصمیم‌گیری انتخابی در این بخش به معرفی ورودی‌ها و خروجی‌های مدل پژوهش و نحوه محاسبه آن پرداخته می‌شود.

الف) ورودی‌ها: براساس مطالعه مبانی نظری و پیشینه تجربی ورودی در تکنیک تحلیل پوششی داده‌ها متغیر یا عاملی است که با افزودن یک واحد از آن به سیستم، با ثابت فرض کردن سایر شرایط، کارایی آن واحد کاهش خواهد یافت. با توجه به این تعریف، ورودی‌های ذیل به عنوان ورودی‌های دانشکده‌ها معرفی و انتخاب شده‌اند:

۱- تعداد اعضای هیئت علمی معیار

با توجه به اینکه عملکرد پژوهشی دانشکده‌ها متأثر از مرتبه علمی اعضای هیئت علمی می‌باشد. لذا شاخص محاسبه شده تعداد اعضای هیئت علمی معیار شده، به صورت فرمول زیر معرفی شده است.

$$\text{تعداد اعضای هیئت علمی معیار} = \{(\text{تعداد مربی} * ۱) + (\text{تعداد استادیار} * ۲,۵) + (\text{تعداد دانشیار} * ۴) + (\text{تعداد استاد} * ۵)\}$$

۲- درصد اعضای هیئت علمی با مرتبه مربی و استادیاری

بدیهی است در دانشکده‌ای که تعداد اعضای هیئت علمی دارای مرتبه علمی مربی و استادیاری بیشتر باشد، انتظار انتشار کمتر تعداد کتاب و مقالات علمی-پژوهشی خواهد بود. لذا این شاخص با توجه به تعریف ورودی در روش تحلیل پوششی داده‌ها به عنوان یک ورودی تأثیرگذار در عملکرد پژوهشی دانشکده‌ها انتخاب شده است. این شاخص از تقسیم تعداد اعضای هیئت علمی دارای مرتبه علمی مربی و استادیاری بر تعداد کل اعضای هیئت علمی دانشکده ضربدر ۱۰۰ محاسبه می‌گردد.

۳- درصد دانشجویان کارشناسی

با توجه به ویژگی‌های روش تحلیل پوششی داده‌ها و همچنین تأثیرگذاری کمتر تعداد دانشجویان کارشناسی در عملکرد و کارایی فعالیت‌های پژوهشی دانشکده‌ها این شاخص به عنوان ورودی انتخاب، که از تقسیم تعداد دانشجویان کارشناسی هر دانشکده بر تعداد کل دانشجویان (کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری) آن دانشکده محاسبه می‌گردد.

۴- بودجه پژوهشی سرانه معیار اختصاص یافته به اعضای هیئت علمی

یکی از مهم‌ترین ورودی‌های هر سیستمی در اندازه‌گیری کارایی، میزان منابع مالی اختصاص یافته است. بنابراین در سنجش کارایی یا ارزیابی عملکرد پژوهشی دانشکده‌ها

می‌بایست بودجه فعالیت‌های پژوهشی تخصیصی به دانشکده‌ها در قالب گرنت، اعتبارات پایان‌نامه‌ها و.. به‌عنوان ورودی اصلی نظام پژوهشی لحاظ شود. این شاخص هم با توجه به محدودیت‌های آماری و دسترسی به تفکیک اعتبارات فعالیت‌های مختلف پژوهشی به‌صورت ذیل معرفی و محاسبه شده است.

بودجه پژوهشی سرانه معیار اختصاص یافته به اعضای هیئت علمی = {مجموع (اعتبارات گرنت * ۲) + (اعتبارات پایان‌نامه‌ها و حق التدریس)} تقسیم بر تعداد کل اعضای هیئت علمی هر دانشکده.

ب) خروجی‌ها: در روش تحلیل پوششی داده‌ها خروجی هر سیستم متغیر یا عاملی است که با افزودن یک واحد از آن به سیستم فوق، با فرض ثابت بودن سایر شرایط ضریب کارایی واحد موردبررسی افزایش خواهد یافت. با توجه به این تعریف، خروجی‌های ذیل به‌عنوان خروجی‌های واحد پژوهشی دانشکده‌ها معرفی و انتخاب شده‌اند.

۱. مقاله معیار

مهم‌ترین خروجی‌های واحدهای پژوهشی دانشکده‌ها تعداد مقالات چاپ و انتشار یافته است. از آنجایی که امتیاز مقالات علمی-پژوهشی، داخلی و خارجی و... در ارزیابی‌های ارتقاء اعضای هیئت علمی متفاوت است. این شاخص به‌صورت ذیل تحت عنوان تعداد مقاله معیار انتخاب شده است.

تعداد مقاله معیار = {(تعداد مقالات علمی - پژوهشی * ۷) + (تعداد مقالات علمی - ترویجی * ۴) + (تعداد مقالات مروری * ۳) + (تعداد مقالات بین‌المللی ISI/SCOPOUS * ۷) + (تعداد مقالات بین‌المللی غیر ISI/SCOPOUS * ۳) + (تعداد مقالات کنفرانس‌های داخلی * ۲) + (تعداد کنفرانس‌های بین‌المللی * ۲)}

۲. کتاب معیار

یکی دیگر از فعالیت‌های اصلی واحدهای پژوهشی تهیه و تدوین، چاپ و انتشار کتاب است. از سوی دیگر نمی‌توان تعداد انواع کتاب را بدون لحاظ ضریب امتیاز متفاوت (کتاب‌های تألیفی، ترجمه و تجدید شده) به‌عنوان خروجی در نظر گرفت. بنابراین شاخص تعداد کتاب معیار، به‌صورت ذیل معرفی و به‌عنوان خروجی فعالیت‌های پژوهشی دانشکده‌ها محاسبه شده است.

تعداد کتاب معیار = { (تعداد کتب تألیف شده * ۲۰) + (تعداد کتب ترجمه شده * ۱۲) + (تعداد کتب تجدید چاپ شده) }

۳. همایش معیار

برخی از فعالیت‌های پژوهشی که در بخش پژوهشی دانشکده‌ها انجام می‌شود شامل برگزاری همایش‌های بین‌المللی و ملی، کرسی‌های نقد و نظریه‌پردازی، سخنرانی‌های علمی و کارگاه‌های آموزشی برگزار شده است. با توجه به امتیاز متفاوت هریک از این فعالیت‌ها در نظام ارتقاء اعضای هیات علمی و ارزشیابی دانشگاه‌ها، شاخص تعداد همایش معیار ذیل معرفی شده است.

شاخص همایش معیار = { (تعداد همایش بین‌المللی * ۵) + (تعداد همایش ملی * ۴) + (تعداد سخنرانی‌ها * ۱) + (تعداد کارگاه‌های آموزشی * ۲) + (تعداد کرسی‌های نقد و نظریه‌پردازی * ۳) }

۴. سرانه مقالات علمی-پژوهشی اعضای هیئت علمی

یکی از مهم‌ترین معیارهای ارزیابی عملکرد فعالیت‌های پژوهشی اعضای هیئت علمی تعداد مقالات چاپ و منتشر شده آن‌ها، در نشریات معتبر علمی-پژوهشی داخلی و خارجی است. حتی به‌عنوان یکی از معیارهای اصلی مقایسه و رتبه‌بندی مؤسسات آموزش عالی در داخل و خارج از کشور از سوی محققان در نظر گرفته می‌شود. از آنجایی که تعداد مطلق مقالات نمی‌تواند بیانگر فعالیت واحدهای پژوهشی باشد. در این بررسی سرانه مقالات علمی-پژوهشی اعضای هیئت علمی به‌صورت ذیل معرفی، محاسبه و بکار گرفته شده است. سرانه مقالات اعضای هیئت علمی = { مجموع (تعداد مقالات علمی-پژوهشی داخلی + تعداد مقالات بین‌المللی ISI/ SCOPUS) } تقسیم بر تعداد کل اعضای هیئت علمی هر دانشکده.

یافته‌ها

تجزیه و تحلیل یافته‌ها شامل دو بخش است در بخش اول آمار توصیفی مرتبط با ورودی‌ها و خروجی‌های مدل ارائه می‌گردد و در بخش دوم آمار تحلیلی محاسبه شده مدل تکنیک تحلیل پوششی داده‌ها ارائه شده است.

الف) آمار توصیفی

در این بخش شاخص‌های مرکزی و پراکندگی شامل ماکزیمم، مینیمم، میانگین، انحراف معیار و ضریب تغییرات، برای هریک از ورودی‌ها و خروجی‌های مدل محاسبه و اندازه‌گیری

شده است. به استناد اطلاعات جدول شماره ۱ در خصوص ورودی شماره ۱ مشاهده می شود حداکثر میزان شاخص تعداد استاد معیار ۵۲۳، به ازای هر ۱۰۰ دانشجو در دانشگاه است و حداقل تعداد آن ۷،۳ و میانگین آن ۱۲،۶ است. همچنین انحراف معیار این شاخص که بیانگر همگنی بیشتر دانشکده ها به لحاظ این شاخص است ۴،۸ و ضریب تغییرات نیز که میزان پراکندگی به ازای یک واحد از میانگین را بیان می کند ۳۷،۸ درصد است.

جدول ۱. شاخص های مرکزی و پراکندگی ورودی ها و خروجی های تحقیق

ورودی				خروجی			
تعداد استاد معیار به ازای هر ۱۰۰ دانشجو (I)	درصد اساتید با مرتبه مربی و استادیاری (I)	درصد دانشجویان کارشناسی (I)	بودجه سرانه معیار اختصاص یافته به گرت، حق التدریس و پایان نامه ها (I)(میلیون ریال)	سرانه مقاله معیار اساتید (O) (تعداد)	سرانه کتاب معیار اساتید (O)	همایش ها، کارگاه ها و سخنرانی معیار اساتید (O)	سرانه مقالات علمی و پژوهشی و کتب تألیفی اساتید (O)
۲۳،۵	۱۰۰،۰	۷۹،۳	۳۵۰۰،۷	۸،۷	۱۳،۲	۰،۹۰	۱،۱
۷،۳	۶،۵	۲۴، ۸	۱۵۱۰،۹	۱،۱	۳،۱	۰،۱۷	۰،۴۴
۱۲،۶	۵۶،۰	۴۸،۴	۲۳۰۰،۱	۵،۳	۵،۴	۰،۵۳	۰،۷۶
معیار							
۴،۸	۲۳،۶	۱۸،۵	۶۱،۹	۲،۳	۲،۹	۰،۲۴	۰،۲۰
۳۷،۸	۴۲،۱	۳۸،۳	۲۶،۹	۴۲،۸	۵۳،۴	۴۶،۲	۲۶،۷

در ارتباط با شاخص درصد اساتید با مرتبه استادیاری و مربی، باید اشاره نمود که حداقل این شاخص ۶٫۵ درصد و حداکثر آن ۱۰۰ درصد است؛ به عبارت دیگر در دانشکده شماره ۹ تمامی اعضاء هیئت علمی دارای مرتبه مربی و استادیاری می باشند. به استناد اطلاعات جدول مذکور، حداکثر میزان بودجه سرانه معیار اعضای هیئت علمی اختصاص یافته به گرنه، حق التدریس و پایان نامه ها ۳۵۰۰٫۷ میلیون ریال و حداقل آن ۱۵۱۰٫۹ میلیون ریال و میانگین بودجه سرانه معیار در سطح دانشگاه ۲۳۰٫۱ میلیون ریال است.

شاخص سرانه مقاله معیار، به عنوان یکی از شاخص های مهم ارزیابی عملکرد پژوهشی دانشکده ها می توان اشاره نمود که در این پژوهش حداکثر سرانه مقاله اساتید ۸,۷ مقاله و حداقل آن ۱,۱ است و میانگین سرانه مقالات در سطح دانشگاه برای اعضای هیئت علمی ۵,۳ مقاله به ازای هر استاد است و میزان پراکندگی این شاخص براساس خروجی مدل ۴۲,۸ درصد بوده است. با توجه به نتایج جدول فوق، در ارتباط با سرانه کتاب معیار اعضای هیئت علمی می توان اشاره نمود که حداقل این شاخص برای اعضای هیئت علمی ۳,۱ کتاب و حداکثر آن ۱۳,۲ کتاب با میانگین ۵,۴ کتاب در سطح دانشگاه است که از این منظر از وضعیت نسبتاً خوبی برخوردار است. نکته حائز اهمیت در خصوص این شاخص بالا بودن ضریب تغییرات (۵۳,۴ درصد) یا میزان نابرابری انتشار کتاب در بین دانشکده ها است.

ب) آمار تحلیلی

با استفاده از ورودی ها و خروجی های انتخابی و بکارگیری مدل کارایی برتر نتایج خروجی مدل، مربوط به ۹ دانشکده مورد بررسی در جدول شماره ۲ درج شده است؛ که ضریب و رتبه کارایی هر کدام از دانشکده ها مشخص گردیده است. بر اساس نتایج به دست آمده، تعداد هشت دانشکده کارا با ضریب کارایی بیشتر از یک و یک دانشکده ناکارا با ضریب کارایی کمتر از یک مشخص شده است. پایین ترین ضریب کارایی مربوط به دانشکده شماره ۵ است. در واقع عدم کارایی این دانشکده در مقایسه با سایر دانشکده ها ۴۲ درصد است و مطابق ارقام مندرج در جدول شماره ۲ برای ارتقاء کارایی دانشکده شماره ۵، دانشکده های مرجع، دانشکده ۱ و دانشکده ۳ معرفی شده اند؛ به عبارت دیگر دانشکده ۵ اگر بخواهد به کارایی ۱۰۰ درصد ارتقاء یابد، ضروری است که هر یک از ورودی ها و خروجی های آن با توجه به درجه اهمیت دانشکده های الگو انتخاب شود؛ یعنی ۶۰ درصد دانشکده ۱ و ۴۰ درصد دانشکده ۳ جهت تعدیل ورودی ها و خروجی دانشکده ۵ استفاده شود. همچنین طبق نتایج به دست آمده کاراترین دانشکده، دانشکده ۳ با ضریب کارایی 2.9483 است که رتبه ۱ را به خود اختصاص داده است و سایر دانشکده ها نیز بر اساس ضریب کارایی به دست آمده به ترتیب در رتبه های پایین تر قرار گرفته اند. لازم به ذکر است دانشکده هایی که به عنوان دانشکده کارا شناسایی شده اند نیز برای افزایش کارایی و کسب رتبه بالاتر باید طبق نتایج به دست آمده از مدل عمل کنند. به عنوان نمونه دانشکده ۱ با ضریب کارایی 1.2135 رتبه ۴ را در مدل کسب کرده است. این دانشکده برای افزایش کارایی و کسب رتبه بالاتر

ضروری است ۷۵ درصد دانشکده ۲ و ۲۵ درصد دانشکده ۶ را به عنوان مرجع یا الگو انتخاب نماید و ورودی‌ها و خروجی‌ها را بر اساس همین ترکیب تعدیل و در دانشکده استفاده نماید.

جدول ۲. نتایج خروجی نرم افزار DEA Solver

ردیف	دانشکده	ضریب کارایی	رتبه کارایی	دانشکده‌های مرجع و وزن الگو بودن هر یک از دانشکده‌ها
1	دانشکده ۱	۱,۲۱۳۵	۴	دانشکده ۲ (۰,۷۵۱۵) دانشکده ۶ (۰,۲۴۸۵)
2	دانشکده ۲	۱,۰۶۳۷	۷	دانشکده ۱ (۰,۸۶۰۳) دانشکده ۳ (۰,۱۳۹۷)
3	دانشکده ۳	۲,۹۴۸۳	۱	دانشکده ۲ (۰,۱۳۸۵) دانشکده ۷ (۰,۱۰۹۲) دانشکده ۸ (۰,۷۵۲۲)
4	دانشکده ۴	۱,۰۱۱۹	۸	دانشکده ۱ (۰,۰۷۶۶) دانشکده ۳ (۰,۳۸۱۷) دانشکده ۸ (۰,۰۲۸۶) دانشکده ۹ (۰,۵۱۳۱)
5	دانشکده ۵	۰,۵۸۲۴	۹	دانشکده ۱ (۰,۵۹۷۰) دانشکده ۳ (۰,۴۰۳۰)
6	دانشکده ۶	۱,۰۹۹۰	۶	دانشکده ۱ (۰,۲۳۲۲) دانشکده ۳ (۰,۳۰۷۲) دانشکده ۴ (۰,۴۲۹۵) دانشکده ۸ (۰,۰۳۱۱)
7	دانشکده ۷	۱,۲۵۹۰	۳	دانشکده ۱ (۰,۵۸۸۵) دانشکده ۳ (۰,۴۱۱۵)
8	دانشکده ۸	۱,۲۰۴۱	۵	دانشکده ۳ (۰,۹۹۴۴) دانشکده ۹ (۰,۰۰۵۶)
9	دانشکده ۹	۱,۳۷۳۲	۲	دانشکده ۱ (۰,۴۹۵۷) دانشکده ۴ (۰,۵۰۴۳)

در نظام آموزش عالی، یکی از رویکردهای اصلی در تخصیص منابع مالی پژوهشی میان دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی، رویکرد مبتنی بر کارایی است. در این چارچوب، ضرایب کارایی برتر محاسبه شده برای دانشکده‌ها می‌توانند به عنوان معیاری معتبر جهت توزیع و تخصیص اعتبارات پژوهشی میان واحدهای دانشگاهی مورد استفاده قرار گیرند. فرآیند تخصیص به این صورت انجام می‌گیرد که در مرحله نخست، ضریب کارایی برتر تعدیل شده برای هر دانشکده، بر اساس مرحله چهارم روش تاکسونومی عددی محاسبه می‌شود. این ضرایب در بازه‌ای بین صفر و یک قرار گرفته و هرچه عدد به یک نزدیک‌تر باشد، نشان‌دهنده کارایی پژوهشی بالاتر آن دانشکده خواهد بود، که به تبع آن اعتبارات پژوهشی بیشتری به آن دانشکده تخصیص خواهد یافت. در مرحله بعد، به منظور تسهیل در محاسبه ضریب تخصیص، عدد یک به ضریب کارایی تعدیل شده افزوده می‌شود تا ضریب تخصیص نهایی به دست آید. در گام نهایی، برآورد سهم اعتبارات پژوهشی هر دانشکده بر مبنای این

ضریب تخصیص صورت می‌پذیرد، که می‌تواند مبنایی کارا و اثربخش مبتنی بر عملکرد برای توزیع منابع مالی در درون دانشگاه فراهم آورد.

علاوه بر محاسبه ضرایب کارایی و تعیین دانشکده‌های الگو یا مرجع یکی از مهمترین مزیت‌های تکنیک تحلیل پوششی داده‌ها تعیین ستانده‌ها و نهاده‌های بهینه برای دانشکده‌های ناکارا و همچنین کارا است. در جدول شماره ۳ میزان مازاد در ورودی‌ها و کمبود در خروجی‌های هریک از دانشکده‌ها مشخص شده‌است؛ به عبارت دیگر برای رسیدن به کارایی و یا بهبود ضریب کارایی بایستی دانشکده‌ها به میزان ارقام مندرج در جدول شماره ۳ ورودی‌ها را کاهش و خروجی‌ها را افزایش دهند. به عنوان مثال دانشکده شماره یک در مقایسه سایر دانشکده‌ها با توجه به ورودی‌های مورد نظر بایستی (۲,۷۴) حدود ۳ نفر استاد معیار و ۴,۷ درصد دانشجو کارشناسی و ۴۵ میلیون تومان سرانه گرنت اعضای هیات علمی خود را کاهش دهد، همچنین سرانه مقاله معیار ۰,۲۸ واحد و سرانه مقالات علمی و پژوهشی و کتب تألیفی اساتید ۰,۱۵ افزایش دهد

جدول ۳. میزان کمبود ستانده‌ها و مازاد نهاده‌های دانشکده‌ها

ردیف	دانشکده	تعداد استاد معیار به ازای هر ۱۰۰ دانشجو (I)	درصد اساتید با مرتبه مربی و استادیاری (I)	درصد دانشجویان کارشناسی (I)	بودجه سرانه معیار اختصاص یافته به گرنت، حق التدریس و پایان نامه ها (I)	سرانه مقاله معیار (O)	سرانه کتاب معیار (O)	سرانه همایش ها، کارگاه ها و سخنرانی معیار اساتید (O)	سرانه مقالات علمی و پژوهشی و کتب تألیفی اساتید (O)
		S-(1)	S-(2)	S-(3)	S-(4)	S+(1)	S+(2)	S+(3)	S+(4)
۱	دانشکده ۱	۲,۷۴	۰,۰۰	۴,۷۰	۴۵,۰۰	۰,۲۸	۰,۰۰	۰,۰۰	۰,۱۵
۲	دانشکده ۲	۰,۰۰	۰,۰۰	۰,۰۰	۰,۰۰	۱,۰۸	۰,۶۶	۰,۰۰	۰,۰۰
۳	دانشکده ۳	۳,۰۱	۴۴,۶۲	۸,۰۴	۷۱,۴۱	۰,۰۰	۰,۰۰	۰,۰۰	۰,۰۰
۴	دانشکده ۴	۰,۰۰	۰,۰۰	۰,۰۰	۰,۰۰	۰,۰۰	۰,۰۰	۰,۰۴	۰,۰۰
۵	دانشکده ۵	۰,۰۰	۲۰,۱۷	۲۰,۹۵	۶۸,۴۱	۲,۱۳	۰,۶۷	۰,۱۱	۰,۲۲
۶	دانشکده ۶	۰,۰۰	۰,۰۰	۰,۰۰	۶۰,۹۵	۰,۰۰	۰,۰۰	۰,۰۰	۰,۰۰
۷	دانشکده ۷	۴,۲۴	۰,۰۰	۰,۰۰	۶۹,۴۱	۰,۰۰	۰,۰۰	۰,۰۰	۰,۰۰
۸	دانشکده ۸	۰,۰۰	۰,۰۰	۰,۰۰	۰,۰۰	۲,۴۹	۰,۱۹	۰,۲۵	۰,۰۰
۹	دانشکده ۹	۰,۲۹	۰,۰۰	۰,۰۰	۰,۰۰	۰,۰۰	۹,۱۲	۰,۳۴	۰,۰۰

تحلیل حساسیت^۱

در این بخش به منظور انجام تحلیل حساسیت، تأثیر هر یک از متغیرهای ورودی و خروجی بر ضرایب کارایی محاسبه شده برای دانشکده‌های مورد بررسی تحلیل شده است. در این راستا، در هر مرحله یکی از متغیرهای ورودی یا خروجی به صورت مجزا از مدل حذف شده و مدل تحلیل پوششی داده‌ها برای کلیه دانشکده‌ها (DMUs) مجدداً اجرا شده است؛ بنابراین اثر متغیرهای ورودی (شامل: تعداد اعضای هیئت علمی معیار به ازای هر ۱۰۰ دانشجو، درصد اعضای هیئت علمی با مرتبه مربی و استادیار، درصد دانشجویان مقطع کارشناسی، بودجه سرانه اختصاص یافته به گزنت، حق التدریس و پایان‌نامه‌ها) و متغیرهای خروجی (سرانه مقالات معیار اعضای هیئت علمی، سرانه کتاب‌های معیار اعضای هیئت علمی، سرانه مشارکت در همایش‌ها، کارگاه‌ها و سخنرانی‌های علمی، سرانه مقالات علمی-پژوهشی و کتب تألیفی اعضای هیئت علمی) بر ضریب کارایی و رتبه دانشکده‌ها مورد بررسی قرار گرفته است. ارزیابی تأثیر هر یک از این متغیرها با استفاده از دو شاخص، شامل درصد تغییر در ضریب کارایی برتر و میزان تغییر در رتبه دانشکده‌ها انجام شده است. نتایج محاسبات در جدول شماره ۴ ارائه گردیده و بر اساس آن، نکات تحلیلی و یافته‌های کلیدی در ادامه تشریح شده‌اند.

مطابق شاخص‌های استخراج شده و ارقام مندرج در جدول شماره ۴ می‌توان تأثیر هر یک از ورودی‌ها و خروجی‌ها را بر ضریب کارایی و رتبه هر یک از دانشکده‌ها تبیین کرد. به عنوان مثال دانشکده ۷ دارای ضریب کارایی اولیه ۱,۲۶ و رتبه ۳ است حال با حذف ورودی ۱ (تعداد استاد معیار به ازای هر ۱۰۰ دانشجو) ضریب کارایی این دانشکده 20.58- درصد کاهش می‌یابد یعنی ضریب کارایی این دانشکده به رقم ۰,۹۹ تغییر می‌یابد و رتبه آن از ۳ به ۷ افزایش می‌یابد.

نتایج نشان می‌دهد که بیشترین تأثیرپذیری مثبت از حذف ورودی اول یعنی تعداد استاد معیار به ازای هر ۱۰۰ دانشجو، مربوط به دانشکده ۳ است به طوری که ضریب کارایی آن ۱۹,۶۰ درصد افزایش می‌یابد و البته رتبه آن با توجه به سایر رتبه‌ها هیچ تغییری نمی‌کند. بیشترین تأثیرپذیری منفی نیز مربوط به دانشکده ۴ با کاهش ۵۵,۸۴- درصد از ضریب کارایی است. دانشکده‌هایی که حساسیت زیادی به حذف ورودی ۲ یعنی درصد اساتید با

¹ Sensitivity Analysis

مرتبه مربی و استادیاری داشته اند به ترتیب با ارقام ۵۸,۷۴- (دانشکده ۳)، ۳,۹۶- (دانشکده ۵)، ۲,۵۵- (دانشکده ۲)، ۱,۲۰- (دانشکده ۴) و ۰,۲۶- (دانشکده ۷)، بیشترین درصد کاهش در ضریب کارایی در اثر حذف درصد اساتید با مرتبه مربی و استادیاری را داشته اند. با تأمل در نتایج تحلیل حساسیت می توان دریافت که با حذف بعضی از ورودی و خروجی ها، میزان کارایی برخی از دانشکده ها افزایش و برخی کاهش و یا بدون تغییر باقی می ماند. به طور کلی متوسط ضرایب کارایی دانشکده ها بیشترین تأثیر پذیری منفی را به ترتیب از ورودی ۱ تعداد استاد معیار به ازای هر ۱۰۰ دانشجو (۱۴,۰۷-)، خروجی ۳ سرانه همایش ها، کارگاه ها و سخنرانی معیار اساتید (۹,۳۷-)، ورودی ۲ درصد اساتید با رتبه مربی و استادیاری (۶,۶۷-)، ورودی ۴ بودجه سرانه معیار اختصاص یافته به گرنت، حق التدریس و پایان نامه ها (۳,۳۷-)، خروجی ۲ سرانه کتاب معیار اساتید (۱,۸۳-) و خروجی ۱ سرانه مقاله معیار اساتید (۰,۲۸-) و بیشترین تأثیرپذیری مثبت را به ترتیب از حذف ورودی ۳ درصد دانشجویان کارشناسی (۲,۷۵) و حذف خروجی ۴ سرانه مقالات علمی و پژوهشی و کتب تألیفی اساتید (۱,۸۱) داشته است.

جدول ۴. تأثیر حذف ورودی ها و خروجی های دانشکده ها بر ضریب کارایی برتر و رتبه آنها در

مدل (AP-SBM-V)

دانشکده	ضریب کارایی کل	
	ضریب کارایی	رتبه
دانشکده ۱	۹.56-	۰
1.21	4.66	-2
4	-0.11	0
	-1.79	1
	-0.05	0
	1.36	0
	-1.47	0
	-3.08	1

دانشکده ۷	دانشکده ۶	دانشکده ۵	دانشکده ۴	دانشکده ۳	دانشکده ۲	دانشکده
1.26	1.10	0.58	1.01	2.95	1.06	ضریب کارایی کل
3	6	9	8	1	7	
-20.58	-3.75	-44.26	-55.84	19.60	0.00	درصد تغییر ضریب کارایی و تغییر رتبه با حذف ورودی ۱
4	0	0	0	0	-2	
-0.26	1.91	-3.96	-1.20	-58.74	-2.55	درصد تغییر ضریب کارایی و تغییر رتبه با حذف ورودی ۲
0	0	0	0	3	0	
6.86	1.91	6.72	0.00	13.79	0.00	درصد تغییر ضریب کارایی و تغییر رتبه با حذف ورودی ۳
0	0	0	0	0	0	
-5.25	-40.09	-0.30	0.00	17.23	0.00	درصد تغییر ضریب کارایی و تغییر رتبه با حذف ورودی ۴
1	2	0	-1	0	-1	
0.00	-2.69	-1.70	-0.55	0.00	-4.26	درصد تغییر ضریب کارایی و تغییر رتبه با حذف خروجی ۱
0	0	0	0	0	0	
0.00	0.00	-3.71	0.40	-1.45	-1.92	درصد تغییر ضریب کارایی و تغییر رتبه با حذف خروجی ۲
0	0	0	0	0	0	
0.00	-6.71	-1.59	-60.99	0.00	2.17	درصد تغییر ضریب کارایی و تغییر رتبه با حذف خروجی ۳
-1	1	-1	1	0	-1	
0.00	0.00	-0.47	0.40	-0.72	1.03	درصد تغییر ضریب کارایی و تغییر رتبه با حذف خروجی ۴
1	0	0	0	0	0	

دامنه تغییرات	مینیمم	ماکزیمم	میانگین	دانشگاه ۹	دانشگاه ۸	دانشگاه
2.37	0.58	2.95	1.31	1.37	1.20	ضریب کارایی کل
8.00	1.00	9.00	5.00	2	5	
75.44	-55.84	19.60	-14.07	-12.20	0.00	درصد تغییر ضریب کارایی و تغییر رتبه با حذف ورودی ۱
6.00	-2.00	4.00	0.00	0	-2	
63.40	-58.74	4.66	-6.67	0.07	0.00	درصد تغییر ضریب کارایی و تغییر رتبه با حذف ورودی ۲
5.00	-2.00	3.00	0.00	-1	0	
18.29	-4.50	13.79	2.75	0.07	-4.50	درصد تغییر ضریب کارایی و تغییر رتبه با حذف ورودی ۳
0.00	0.00	0.00	0.00	0	0	
57.31	-40.09	17.23	-3.37	-0.11	0.00	درصد تغییر ضریب کارایی و تغییر رتبه با حذف ورودی ۴
4.00	-2.00	2.00	0.00	0	-2	
19.90	-6.58	13.32	-0.28	13.32	-6.58	درصد تغییر ضریب کارایی و تغییر رتبه با حذف خروجی ۱
0.00	0.00	0.00	0.00	0	0	
22.09	-16.61	5.48	-1.83	-16.61	5.48	درصد تغییر ضریب کارایی و تغییر رتبه با حذف خروجی ۲
6.00	-3.00	3.00	0.00	3	-3	
63.16	-60.99	2.17	-9.37	-8.47	-7.30	درصد تغییر ضریب کارایی و تغییر رتبه با حذف خروجی ۳
2.00	-1.00	1.00	0.00	1	0	
14.98	-3.08	11.91	1.81	11.91	7.22	درصد تغییر ضریب کارایی و تغییر رتبه با حذف خروجی ۴
3.00	-2.00	1.00	0.00	0	-2	

انحراف معیار	دانشکده	
0.65	ضریب کارایی کل	
2.73		
23.3	درصد تغییر ضریب کارایی و تغییر رتبه با حذف ورودی ۱	ضریب کارایی رتبه
1.73		
19.68	درصد تغییر ضریب کارایی و تغییر رتبه با حذف ورودی ۲	ضریب کارایی رتبه
1.32		
5.45	درصد تغییر ضریب کارایی و تغییر رتبه با حذف ورودی ۳	ضریب کارایی رتبه
0		
15.13	درصد تغییر ضریب کارایی و تغییر رتبه با حذف ورودی ۴	ضریب کارایی رتبه
1.22		
5.57	درصد تغییر ضریب کارایی و تغییر رتبه با حذف خروجی ۱	ضریب کارایی رتبه
0		
6.09	درصد تغییر ضریب کارایی و تغییر رتبه با حذف خروجی ۲	ضریب کارایی رتبه
1.5		
19.71	درصد تغییر ضریب کارایی و تغییر رتبه با حذف خروجی ۳	ضریب کارایی رتبه
0.86		
4.68	درصد تغییر ضریب کارایی و تغییر رتبه با حذف خروجی ۴	ضریب کارایی رتبه
0.86		

بحث و نتیجه گیری

کوشش‌های اقتصادی انسان همواره معطوف بر آن است که حداکثر نتیجه را با کمترین امکانات و عوامل موجود به دست آورد. این تمایل را می‌توان دستیابی به کارایی بالاتر نامید. اساسی‌ترین گام در بهبود کارایی و بهره‌وری، اندازه‌گیری است بدین مفهوم که دقیقاً مشخص شود چه منابعی (نهاده‌ها) مصرف شده و در قبال آن چه ستانده‌هایی حاصل گردیده است. از سویی در عصر فناوری‌های نوظهور دانشگاه همواره عامل اساسی تکامل و توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جوامع بوده است و کارایی آن در قبال منابع دریافتی سوال بسیاری از سیاستگذاران و ذینفعان است. نظر به محدودیت و کمبود منابع همواره تلاش بر این است که از منابع موجود به نحو بهینه و کارا استفاده گردد. در این راستا بهبود مستمر عملکرد از رهگذر ارزیابی عملکرد و سنجش کارایی حاصل می‌گردد. در ماده ۹۴ قانون برنامه پنجساله هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران به "ارتقای بهره‌وری و افزایش اثربخشی تحقیقات و پژوهش" تاکید شده و همچنین در بند الف ماده ۹۷ این برنامه وزارت عتف و دستگاههای مرتبط موظفند "در سال اول برنامه اقدامات قانونی لازم را به منظور بازنگری و اصلاح شاخصهای ارزیابی، برنامه‌های آموزشی و پژوهشی و فناوری و آیین نامه ها و مقررات" را فراهم نمایند. نتایج این پژوهش هم در بازنگری معیارها و اصلاح شاخص‌ها

و هم در بکارگیری تکنیک تحلیل پوششی داده‌ها به منظور سنجش کارایی و بهره‌وری مؤسسات آموزش عالی مفید خواهد بود؛ بنابراین در عصر شتابان فناوری‌های نوین، به‌ویژه با ظهور هوش مصنوعی، اقتصاد دیجیتال و اقتصاد دانش‌بنیان، نقش مؤسسات آموزش عالی در تحقق اهداف برنامه هفتم توسعه کشور، نقشی اجتناب‌ناپذیر و راهبردی تلقی می‌شود. در این راستا، سنجش عملکرد و ارزیابی کارایی این مؤسسات به یکی از ضرورت‌های اصلی سیاست‌گذاری آموزشی و پژوهشی کشور تبدیل شده است. از جمله مهم‌ترین راهکارها در این زمینه، شناسایی واحدهای دارای کارایی برتر نسبت به سایر واحدهاست تا بتوان از آن‌ها به‌عنوان الگوهای مرجع برای بهبود عملکرد واحدهای کم‌کارتر بهره گرفت. این مهم، با بررسی تأثیر متغیرهای ورودی و خروجی مؤثر بر سطح کارایی قابل تحقق است.

در این زمینه، رویکرد تحلیل پوششی داده‌ها (DEA) به‌عنوان یکی از روش‌های رایج و معتبر در سنجش کارایی نسبی واحدهای تصمیم‌گیری، در بسیاری از پژوهش‌ها به کار گرفته شده است. بر همین اساس، هدف اصلی پژوهش حاضر، محاسبه و تحلیل کارایی پژوهشی دانشکده‌های مختلف یک دانشگاه بزرگ دولتی، به‌منظور شناسایی و رتبه‌بندی دانشکده‌های دارای کارایی برتر بوده است. داده‌های پژوهش با استفاده از گزارش‌های عملکردی دانشگاه و واحدهای تابعه در سال‌های تحصیلی ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ گردآوری شد و با بهره‌گیری از تکنیک تحلیل پوششی داده‌ها (DEA) مورد تحلیل قرار گرفت. با استفاده از نرم‌افزار DEA-Solver، ضرایب کارایی برتر برای هر یک از دانشکده‌ها محاسبه و براساس آن، رتبه‌بندی دانشکده‌ها انجام شد. نتایج نشان داد که دانشکده شماره ۳ با ضریب کارایی برتر ۲,۹۴۸۳ بالاترین کارایی را داشته و دانشکده شماره ۵ با ضریب کارایی ۰,۵۸۲۴ در پایین‌ترین رتبه قرار دارد. همچنین، خروجی مدل نشان داد که برای بهبود کارایی و ارتقاء رتبه، هر دانشکده می‌بایست از چه ترکیب بهینه‌ای از نهادها و ستانده‌ها استفاده نماید. در این خصوص، دانشکده‌های مرجع و میزان الگو بودن هر یک از واحدها نیز مشخص شد. به‌عنوان نمونه، برای ارتقاء کارایی دانشکده شماره ۵، دانشکده‌های شماره ۱ و ۳ به‌عنوان مرجع و الگوی بهینه پیشنهاد شده‌اند. افزون بر این، از دیگر دستاوردهای پژوهش حاضر، بهره‌گیری از قابلیت مهم تکنیک تحلیل پوششی داده‌ها در تعیین سطوح بهینه نهادها و ستاندهاست. در همین چارچوب، میزان مازاد منابع ورودی و کمبود عملکرد خروجی برای هر یک از دانشکده‌ها محاسبه و ارائه گردید. همچنین در این مطالعه، تحلیل حساسیت

شاخص‌های پژوهش مورد بررسی قرار گرفت تا اثر حذف هر یک از ورودی‌ها و خروجی‌ها بر امتیازات کارایی کسب‌شده توسط دانشکده‌ها مشخص شود. نتایج این تحلیل نشان داد که با حذف برخی از متغیرهای ورودی یا خروجی، سطح کارایی برخی از دانشکده‌ها افزایش یافته، در برخی دیگر کاهش یافته و در برخی موارد نیز بدون تغییر باقی مانده است. به‌طور مشخص، در میان متغیرهای ورودی، شاخص «تعداد اعضای هیئت علمی معیار به ازای هر ۱۰۰ دانشجو» بیشترین تأثیر منفی را بر ضریب کارایی دانشکده‌ها داشته است، به گونه‌ای که حذف این شاخص منجر به کاهش متوسط ضریب کارایی به میزان ۱۴,۱- درصد شده است. از میان متغیرهای خروجی نیز، شاخص «سرانه همایش‌ها، کارگاه‌ها و سخنرانی‌های علمی اعضای هیئت علمی» بیشترین تأثیر منفی را بر کارایی داشته و موجب کاهش متوسط ضریب کارایی برتر دانشکده‌ها به میزان ۹,۴- درصد شده است.

یکی از نتایج قابل توجه پژوهش، تأکید بر اهمیت تخصیص بهینه منابع در سطح دانشگاه و دانشکده‌ها با رویکرد کارایی برتر است. به عبارتی، با استناد به نتایج به‌دست آمده از تحلیل کارایی، می‌توان ترکیب بهینه‌ای از منابع را برای تخصیص در سطح دانشگاه پیشنهاد نمود تا بیشترین کارایی حاصل شود. افزون بر این، ارزیابی جامع متغیرهای ورودی و خروجی امکان دستیابی به درک کلی از نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای موجود در سیستم آموزش عالی را فراهم می‌سازد؛ موضوعی که می‌تواند مبنای تصمیم‌گیری‌های دقیق و مبتنی بر شواهد در سطوح مدیریتی و سیاست‌گذاری قرار گیرد.

منابع

- امیری، مقصود و همکاران (۱۳۹۴). ارزیابی عملکرد دانشکده های دانشگاه علوم انتظامی امین با رویکرد وزن های مشترک در تحلیل پوششی داده ها و تجزیه به مولفه های اصلی. فصلنامه مدیریت منابع در نیروی انتظامی. سال سوم، شماره ۱۰. ص ۱-۲۶
- آذر عادل و صفری سعید. (۱۳۸۳). ارزیابی عملکرد سازمان بر اساس شاخص های جوایز کیفیت رویکرد DEA. دانشور رفتار، سال یازدهم، دوره جدید، شماره ۸، دی ماه
- حسینیان، شهامت و ملکی پویا، جعفر (۱۳۹۳). ارزیابی عملکرد و کارایی دانشکده های دانشگاه علوم انتظامی امین به روش تحلیل پوششی داده ها. فصلنامه انتظام اجتماعی، شماره ۴. ص ۱۱۱-۱۳۰
- خدایی، محمدباقر (۱۳۹۴). ارزیابی عملکرد پژوهشی اعضای هیئت علمی موسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور و مراکز تابعه با استفاده از روش تحلیل پوششی داده ها. فصلنامه تحقیقات جنگل و صنوبر ایران. شماره ۶۲. ص ۶۹۳-۶۸۰
- خواجهوند صالحی، زینب و افشین، زهره (۱۳۹۵). اندازه گیری بهره وری و رتبه بندی واحدهای پژوهشی با استفاده از روش تحلیل پوششی داده ها. فصلنامه بسپارش. سال پنجم، شماره ۴ (پیاپی ۱۷)، ۹۲-۹۹
- دباغ، رحیم (۱۳۹۰). مقایسه بهره وری پژوهشی با بهره وری کل در دانشگاه های منتخب دولت ایران. فصلنامه پژوهش های اقتصادی ایران. شماره ۴۷. ص ۷۵-۱۰۴
- رضوی، سید مصطفی و همکاران (۱۳۹۴). در پژوهشی با عنوان ارزیابی عملکرد نوآورانه شرکت های دانش بنیان با استفاده از تحلیل پوششی داده های شبکه ای- رویکرد تئوری بازی. نشریه مدیریت صنعت، سال هفتم. شماره ۱۹. صص ۷۴۲-۷۲۱
- شجاع، نقی و درویش زاده متولی (۱۳۹۴). در پژوهشی دیگر با عنوان ارزیابی کارایی فعالیت های پژوهشی واحدهای دانشگاه آزاد اسلامی: رویکرد تحلیل پوششی داده ها، صفدری رنجبر، مصطفی و همکاران (۱۳۹۲). ارزیابی کارایی دانشگاه ها و دانشکده ها از دیدگاه تولید دانش با روش تحلیل پوششی داده ها (مطالعه موردی: دانشگاه صنعتی امیرکبیر). مجله تحقیق در عملیات در کاربردهای آن. شماره ۲، ص ۶۱-۷۶
- محفوظ پور، سعاد و همکاران (۱۳۹۴). بررسی کارایی بیمارستان های دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی تهران با استفاده از روش تحلیل پوششی داده ها. نشریه مدیریت ارتقا سلامت. شماره ۱۷. ص ۱۱-۲۰

- محقق نیا، محمد جواد و همکاران (۱۳۹۴). ارزیابی کارایی بانکداری بدون ربا در ایران در مقایسه با سایر کشورهای اسلامی بر اساس رویکرد تحلیل پوششی داده ها. فصلنامه راهبرد اقتصادی. شماره ۱۳، ص ۱۳۹-۱۱۱
- محلاتی رایتی، محمد (۱۳۹۴). بررسی اثر تراکم در خروجی نامطلوب با استفاده از تحلیل پوششی داده ها مطالعه موردی: ارزیابی عملکرد دانشگاه. مجله مدیریت تولید و عملیات، شماره ۱۰. ص ۹۹-۱۱۲
- مهرگان، محمد رضا (۱۳۸۳). مدل های کمی در ارزیابی عملکرد سازمان ها، انتشارات دانشکده مدیریت دانشگاه تهران.
- وفایی فرهاد و همکاران (۱۳۹۴). بررسی کارایی بیمارستان های وابسته به دانشگاه علوم پزشکی استان ایلام با استفاده از روش تحلیل پوششی داده ها. مجله دانشگاه علوم پزشکی ایلام. شماره ۹۰. ص ۸۹-۹۷
- هاشمی، نیما، حسینزاده لطفی، فرهاد و نجفی، سیداسماعیل. (1388). ارزیابی عملکرد گروههای آموزشی با استفاده از مدل تحلیل پوششی دادهها». مجله مدیریت توسعه و تحول، دوره ۱۳۸۸، پیش شماره ۲، ص ۸۵-۹۱.
- یوسفی حاجی اباد، رضا. (۱۳۹۵). ارزیابی بهره وری کل عوامل تولید در صنایع کارخانه ای ایران، <https://civilica.com/doc/1935635>

References

- Abbott, M., & Doucouliagos, C. (2003). The efficiency of Australian universities: a data envelopment analysis. *Economics of Education review*, 22(1), 89-97.
- Āboltaīna, L., Lāma, G., Sarva, E., Kaļķe, B., Āboliņa, A., Daniela, L., ... & Bernande, M. (2024, January). Challenges and opportunities for the development of future teachers' professional competence in Latvia. In *Frontiers in Education* (Vol. 8, p. 1307387). Frontiers.
- Alvarez-S andez, D., Vel azquez-Victorica, K., Mungaray-Moctezuma, A., & Lopez-Guerrero, A. (2023). Administrative processes efficiency measurement in higher education institutions: A scoping review. *Education Sciences*, 13(9), 855. <https://doi.org/10.3390/educsci13090855>
- Charnes, A., Cooper, W. W., & Rhodes, E. (1978). Measuring the efficiency of decision making units. *European Journal of Operational Research*, 2(6), 429-444. [https://doi.org/10.1016/0377-2217\(78\)90138-8](https://doi.org/10.1016/0377-2217(78)90138-8)
- Chen, S. P., & Chang, C. W. (2021). Measuring the efficiency of university departments: an empirical study using data envelopment analysis and cluster analysis. *Scientometrics*, 126(6), 5263-5284.
- Chen, Y., Ma, X., Yan, P., and Wang, M. (2021) 'Operating efficiency in Chinese universities: An extended two-stage network DEA approach', *Journal of Management Science and Engineering*, Vol.

- Chen, Y., Pan, Y., Liu, H., Wu, H., & Deng, G. (2023). Efficiency analysis of Chinese universities with shared inputs: An aggregated two-stage network DEA approach. *Socio-Economic Planning Sciences*, 90, 101728.
- Coelli, T., Rahman, S., & Thirtle, C. (2002). Technical, allocative, cost and scale efficiencies in Bangladesh rice cultivation: a non-parametric approach. *Journal of agricultural economics*, 53(3), 607-626.
- Daraio C (2020) Nonparametric methods and higher education. In: Teixeira PN, Shin JC (eds) *The international encyclopedia of higher education systems and institutions*. Springer, pp 2109–2114
- De La Hoz, E., Zuluaga, R. and Mendoza, A. (2021) ‘Assessing and Classification of Academic Efficiency in Engineering Teaching Programs’, *Journal on Efficiency and Responsibility in Education and Science*, Vol. 14, No. 1, pp. 41–52. <https://doi.org/10.7160/eriesj.2021.140104>.
- De Witte K, López-Torres L (2017) Efficiency in education: a review of literature and a way forward. *J Oper Res Soc* 68(4):339–363.
- Devine, P., Lee, N., Jones, R., & Tyson, W. (1985). *An Introduction to industrial economics*. Unwin Hyman.
- Dincă, M. S., Dincă, G., Andronic, M. L. and Pasztori, A. M. (2021). Assessment of the European Union’s educational efficiency’, *Sustainability*, Vol 13, No. 6, p. 3116, <https://doi.org/10.3390/su13063116>
- Doğan, H. (2023) ‘Measuring the Efficiency of Turkish Research Universities via Two-Stage Network DEA with Shared Inputs Model’, *Journal on Efficiency and Responsibility in Education and Science*, Vol. 16, No. 4, pp. 329–342. <https://doi.org/10.7160/eriesj.2023.160406>
- Du, Y., & Seo, W. (2022). A comparative study on the efficiency of R&D activities of universities in China by region using DEA–Malmquist. *Sustainability*, 14(16), 10433.
- Duan, S. X. (2019). Measuring university efficiency: An application of data envelopment analysis and strategic group analysis to Australian universities. *Benchmarking: An International Journal*, 26(4), 1161–1173. <https://doi.org/10.1108/BIJ-10-2017-0274>
- Emrouznejad, A., & Yang, G. L. (2018). A survey and analysis of the first 40 years of scholarly literature in DEA: 1978–2016. *Socio-economic planning sciences*, 61, 4-8.
- Farrell, M. J. (1957). The measurement of productive efficiency. *Journal of the Royal Statistical Society, Series A*, 120(3), 253-281.
- Fernandes, J. O., & Singh, B. (2022). Accreditation and ranking of higher education institutions (HEIs): Review, observations and recommendations for the Indian higher education system. *The TQM Journal*, 34(5), 1013–1038. <https://doi.org/10.1108/TQM-04-2021-0115>.
- Ferreira, C.M. de C. and Gomes, A.P. (2020) *Introduction to Data Envelopment Analysis: theory, models and applications*, 2nd Edition, Viçosa: Editora UFV.
- Ferro, G., & D’elia, V. (2020). Higher education efficiency frontier analysis: A review of variables to consider. *Journal on Efficiency and Responsibility in Education and Science*, 13(3), 140–153. <https://doi.org/10.7160/eriesj.2020.130304>
- Figurek, A., Goncharuk, A., Shynkarenko, L., & Kovalenko, O. (2019). Measuring the efficiency of higher education: Case of Bosnia and Herzegovina. *Problems and Perspectives in Management*, 17(2), 177-192. <https://doi.org/g97s>.
- Flegl, M., Avilés-Sacoto, S. V., Güemes-Castorena, D. and Avilés-Sacoto, E. C. (2023) ‘A State-Level Analysis of Mexican Education and Its Impact on

- Regional, Economic, and Social Development: Two-Stage Network DEA Approach', *Journal on Efficiency and Responsibility in Education and Science*, Vol. 16, No. 4, pp. 275–286. <https://doi.org/10.7160/eriesj.2023.160402>.
- Fuentes, R., Fuster, B., & Lillo-Banuls, A. (2016). A three-stage DEA model to evaluate learning-teaching technical efficiency: Key performance indicators and contextual variables. *Expert Systems with Applications*, 48, 89–99. <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2015.11.022>.
- Ghasemi, N., Najafi, E., Hoseinzadeh Lotfi, F., & Movahedi Sobhani, F. (2020). Assessing the performance of organizations with the hierarchical structure using data envelopment analysis: An efficiency analysis of Farhangian University. *Measurement*, 156, 107609. <https://doi.org/10.1016/j.measurement.2020.107609>
- Ghimire, S., Amin, S. H. and Wardley, L. J. (2021) 'Developing new data envelopment analysis models to evaluate the efficiency in Ontario Universities', *Journal of Informetrics*, Vol. 15, No. 3, p. 101172. <https://doi.org/10.1016/j.joi.2021.10112>
- Halásková, M., Gavurova, B. and Kocisova, K. (2020) 'Research and development efficiency in public and private sectors: An empirical analysis of EU countries by using DEAmethodology', *Sustainability*, Vol. 12, No. 17, p. 7050. <https://doi.org/10.3390/su12177050>.
- Hammes, D. D., Flach, L., de Mattos, L. K., Hammes Junior, D. D., Flach, L., & de Mattos, L. K. (2020). The efficiency of public expenditure on higher education: A study with Brazilian Federal Universities. *Ensaio: Avaliac~o ePolíticasPublicasemEducac~o*, 28(109), 1076–1097. <https://doi.org/10.1590/s0104-40362020002802573>
- Hančlová, J. and Chytilová, L. (2023). 'Education Performance of Czech Public Higher Education Institutions Using Data Envelopment and Panel Regression Analysis', *Journal on Efficiency and Responsibility in Education and Science*, Vol. 16, No. 4, pp. 313–328. <https://doi.org/10.7160/eriesj.2023.160405>.
- Hollingsworth, B., & Peacock, S. J. (2008). *Efficiency measurement in health and health care*. (Vol. 6). Routledge.
- Jiang, J., Lee, S. K. and Rah, M. J. (2020) 'Assessing the research efficiency of Chinese higher education institutions by data envelopment analysis', *Asia Pacific Education Review*, Vol. 21, No. 3, pp. 423–440. <https://doi.org/10.1007/s12564-020-09634-0>
- Johnes, G., & Tone, K. (2017). The efficiency of higher education institutions in England revisited: comparing alternative measures. *Tertiary Education and Management*, 23, 191–205.
- Johnes, J. (2006). Data envelopment analysis and its application to the measurement of efficiency in higher education. *Economics of Education Review*, 25(3), 273–288.
- Johnes, J., & Li, Y. U. (2008). Measuring the research performance of Chinese higher education institutions using data envelopment analysis. *China Economic Review*, 19(4), 679–696.
- Kosor, M. M. (2013). Efficiency measurement in higher education: Concepts, methods and perspective. *Social and Behavioral Sciences*, 106, 1031–1038.
- Kounetas K, Androulakis G, Kaisari M, Manousakis G (2023) Educational reforms and secondary school's efficiency performance in Greece: a bootstrap DEA and multilevel approach. *Oper Res Int Journal* 23(1):9

- Kuah, C. T., & Wong, K. Y. (2011). Efficiency assessment of universities through data envelopment analysis. *Procedia Computer Science*, 3, 499–506. <https://doi.org/10.1016/j.procs.2010.12.084>
- Labijak-Kowalska, A., & Kadzin ski, M. (2021). Experimental comparison of results provided by ranking methods in data envelopment analysis. *Expert Systems with Applications*, 173, 114739. <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2021.114739>.
- Lee, B. L., & Johnes, J. (2024). Get the balance right: Lessons from UK higher education in managing environmental and economic performance. *Studies in Higher Education*, 1–23. <https://doi.org/10.1080/03075079.2024.2351094>
- Lee, B. L., & Johnes, J. (۲۰۲۲). Using network DEA to inform policy: The case of the teaching quality of higher education in England. *Higher Education Quarterly*, ۷۶(۳), ۳۲۱–۳۹۹.
- Lehmann, E., & Warning, S. (2002). Teaching or research? What affects the efficiency of universities (No. 322). University of Konstanz, Department of Economics.
- Lima, L.C.A. (2011) ‘Pesquisa em eficácia escolar: origem e trajetórias’, *Estudos em Avaliação Educacional*, Vol. 22, No. 50, p. 593. <https://doi.org/10.18222/eae.225020111972>
- Liu, J. S., Lu, L. Y., Lu, W. M. and Lin, B. J. (2013) ‘Data envelopment analysis 1978–2010: A citation-based literature survey’, *Omega*, Vol. 41, No. 1, pp. 3–15. <https://doi.org/10.1016/j.omega.2010.12.006>
- Loganathan, M., & Subrahmanya, M. B. (2023). Efficiency of entrepreneurial universities in India: A data envelopment analysis. *Journal of the Knowledge Economy*, 14(2), 1120–1144
- López-Matín, E., & Gaviria, J. L. (2016). Technical efficiency in education from valueadded measures: An application to Spanish primary schools.
- Ma, Z., See, K. F., Yu, M.-M., & Zhao, C. (2021). Research efficiency analysis of China’s university faculty members: A modified meta-frontier DEA approach. *Socio-Economic Planning Sciences*, 76, 100944. <https://doi.org/10.1016/j.seps.2020.100944>
- Mahmudi, H., Ismail, M., Ananda, C. F., & Khusaini, M. (2014). An analysis of technical efficiency of education organizer: A case study at junior high school in Mataram City – West Nusa Tenggara. *International Journal of Business and Management Invention*, 3(7), 23–32.
- Mammadov, R. and Aypay, A. (2020) ‘Efficiency analysis of research universities in Turkey’, *International Journal of Educational Development*, Vol. 75, p. 102176. <https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2020.102176>
- Martin, L. L. (2002). Comparing the performance of multiple human service providers using data envelopment analysis. *Administration in Social Work*, 26(4), 45–60.
- Moncayo-Martínez, L. A., Ramírez-Nafarrate, A. and Hernández- Balderrama, M. G. (2020) ‘Evaluation of public HEI on teaching, research, and knowledge dissemination by Data Envelopment Analysis’, *Socio-Economic Planning Sciences*, Vol. 69, p. 100718. <https://doi.org/10.1016/j.seps.2019.06.003>
- Navas, L. P., Montes, F., Abolghasem, S., Salas, R. J., Toloo, M., & Zarama, R. (2020). Colombian higher education institutions evaluation. *SocioEconomic Planning Sciences*, 71, 100801. <https://doi.org/10.1016/j.seps.2020.100801>.
- Nazarko, J. (2010). DEA Method in efficiency assessment of public higher education institutions. <https://api.semanticscholar.org/CorpusID:54200620>
- Nazarko, J., & Saparauskas, J. (2014a). Application of dea method in efficiency evaluation of public higher education institutions. *Technological and*

- Economic Development of Economy, 20(1), 25–44. <https://doi.org/10.3846/20294913.2014.837116>
- Nigsch S, Schenker-Wicki A (2015) Frontier efficiency analysis in higher education. In: Welppe IM, Wollersheim J, Ringelhan S, Osterloh M (eds) Incentives and performance: governance of research organizations. Springer, pp 155–170
- Nyhan, R. C., & Martin, L. L. (1999). Comparative performance measurement: A primer on data envelopment analysis. *Public Productivity & Management Review*, 348-364.
- Popović, M., Savić, G., Kuzmanović, M. and Martić, M. (2020) 'Using data envelopment analysis and multi-criteria decision-making methods to evaluate teacher performance in higher education', *Symmetry*, Vol. 12, No. 4, 563. <https://doi.org/10.3390/sym12040563>
- Salas-Velasco, M. (2020) 'The technical efficiency performance of the higher education systems based on data envelopment analysis with an illustration for the Spanish case', *Educational Research for Policy and Practice*, Vol. 19, No. 2, pp. 159–180. <https://doi.org/10.1007/s10671-019-09254-5>.
- Salerno, C. S. (2003). What we know about the efficiency of higher education institutions: The best evidence. Center for Higher Education Policy Studies (CHEPS).
- Samsubar Saleh. 2000. Data Envelopment Analysis (DEA): Konsep Dasar. Yogyakarta: PAUSE UGM.
- Santos Tavares, R., Angulo-Meza, L. and Parracho Sant'Anna, A. (2021) 'A proposed multi-stage evaluation approach for Higher Education Institutions based on network Data envelopment analysis: A Brazilian experience', *Evaluation and Program Planning*, Vol. 89, 101984. <https://doi.org/10.1016/j.evalprogplan.2021.101984>
- Segovia-Gonzalez, M. M., Dominguez, C., & Contreras, I. (2020). An assessment of the efficiency of Spanish schools: Evaluating the influence of the geographical, managerial, and socioeconomic features. *International Transactions in Operational Research*, 27(4), 1845–1868. <https://doi.org/10.1111/itor.12711>.
- Sinuany-Stern, Z., & Hirsh, A. (2021). The relative efficiencies of higher education in OECD countries. In *Handbook of Operations Research and Management Science in Higher Education* (pp. 481-512). Cham: Springer International Publishing.
- Thanassoulis, E., De Witte, K., Johnes, J., Johnes, G., Karagiannis, G., & Portela, C. S. (2016). Applications of data envelopment analysis in education. In *Data Envelopment Analysis* (pp. 367-438). Springer US.
- Torres-Samuel, M., Vásquez, C. L., Luna, M., Bucci, N., Vilorio, A., Crissien, T. and Manosalva, J. (2020) 'Performance of education and research in Latin American countries through data envelopment analysis (DEA)', *Procedia Computer Science*, Vol. 170, pp. 1023–1028. <https://doi.org/10.1016/j.procs.2020.03.079>
- Wijesundara, W. M. T. H., & Prabodanie, R. R. (2022). Relative efficiencies of the state universities in Sri Lanka: can they enroll more students?. *International Journal of Educational Management*, 36(7), 1284-1296.
- Wolszczak-Derlacz, J. (2017). An evaluation and explanation of (in)efficiency in higher education institutions in Europe and the U.S. with the application of two-stage semi-parametric DEA. *Research Policy*, 46(9), 1595–1605. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2017.07.010>.
- Wyszynski, A. (2024) 'Efficiency of Professional Polish Volleyball Clubs PlusLiga, Poland: Data Envelopment Analysis Approach', *Journal of Eastern Europe*

- Research in Business and Economics, pp. 1–16. <https://doi.org/10.5171/2024.746883>.
- Zhao, H. H., Liu, Y., Li, J., Guo, X. G., & Gui, H. J. (2022). Chinese provincial difference in the efficiency of universities' scientific and technological activities based on DEA with shared input. *Mathematical Problems in Engineering*, 2022(1), 8319498.
- Zhu J (2014) Quantitative models for performance evaluation and benchmarking: data envelopment analysis with spreadsheets, 3rd edn. Springer.
- Zuluaga, R., Camelo-Guarín, A. and De La Hoz, E. (2023) 'Assessing the Relative Impact of Colombian Higher Education Institutions Using Fuzzy Data Envelopment Analysis (Fuzzy-DEA) in State Evaluations', *Journal on Efficiency and Responsibility in Education and Science*, Vol. 16, No. 4, pp. 299–312. <https://doi.org/10.7160/eriesj.2023.160404>